МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: «ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗКИ»

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0134-з
спеціальності 013 Початкова освіта
освітньо-професійної програми «Початкова освіта»
І. О. Криніцина

Керівник: доцент кафедра дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент
Ю. Є. Зубцова

Рецензент: доцент кафедри дошкільної та початкової освіти, к. пед. н., доцент
А. Ф. Курінна

Запоріжжя
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра дошкільної та початкової освіти
Рівень вищої освіти магістерській
Освітньо-професійна програма «Початкова освіта»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«_____»_____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНЦІ

Криніциній Ілоні Олексіївні

1. Тема роботи: «Формування творчого мислення молодших школярів засобами казки»
Керівник роботи: Зубцова Юлія Євгенівна, кандидат педагогічних наук, доцент (затверджені наказом ЗНУ від 02.04.2025 № 468-с)
2. Строк подання студентом роботи: _____
3. Вихідні дані до роботи: матеріали педагогічної практики, курсових робіт
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити): проаналізувати стан проблеми формування творчого мислення в психолого-педагогічній науці та практиці; з'ясувати сутність творчого мислення, показники його наявності в особистості молодшого школяра; проаналізувати значення казки для розвитку творчого мислення; визначити стан сформованості творчого мислення молодших школярів; обґрунтувати педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів засобами казок та провести кількісний і якісний аналіз їх застосування.
5. Перелік графічного матеріалу: таблиця «Характеристика рівнів сформованості творчого мислення молодших школярів», таблиця «Розподіл рівнів креативності», таблиця «Розподіл рівнів образного мислення», таблиця «Розподіл рівнів асоціативного мислення», таблиця «Динаміка рівнів креативності учнів *до* та *після* експерименту», таблиця «Динаміка рівнів образного мислення учнів *до* та *після* експерименту», таблиця «Динаміка рівнів асоціативного мислення учнів *до* та *після* експерименту», 6 діаграм із результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Зубцова Ю.Є.	02.10.25	02.10.25
Розділ 1	Зубцова Ю.Є.	04.11.25	04.11.25
Розділ 2	Зубцова Ю.Є.	23.03.25	23.03.25
Висновки	Зубцова Ю.Є.	07.09.25	07.09.25
Додатки	Зубцова Ю.Є.	21.10.25	21.10.25

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Написання вступу	грудень	виконано
3	Написання першого розділу	грудень-березень	виконано
4	Написання другого розділу	квітень-вересень	виконано
5	Написання висновків	вересень	виконано
6	Оформлення додатків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	жовтень-листопад	виконано
8	Захист	грудень	

Студент _____ Криніцина І. О.

Керівник роботи _____ Зубцова Ю. Є.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Зубцова Ю. Є.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 90 с., 6 діаграм, 40 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови формування творчого мислення молодших школярів засобами казки.

Об’єкт дослідження: процес формування творчого мислення молодших школярів.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування творчого мислення молодших школярів у процесі освітньої діяльності із використанням казки.

Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел, методи порівняння та класифікації; педагогічне спостереження, анкетування, бесіда, тестування.

Теоретичне значення: обґрунтовано та експериментально доведено ефективність використання казки як засобу розвитку творчого мислення молодших школярів. Виділено педагогічні умови, що сприяють активізації креативності дітей через аналіз сюжетів, рольове моделювання та переосмислення казкових ситуацій.

Практичне значення: розроблено та впроваджено в освітній процес методичні рекомендації щодо використання казки для формування творчого мислення молодших школярів. Результати дослідження можуть бути використані вчителями початкових класів, вихователями груп продовженого дня, методистами, а також у підготовці майбутніх педагогів.

Галузь використання: заклади загальної середньої освіти, освітньо-виховні установи, педагогічні заклади вищої освіти.

ТВОРЧЕ МИСЛЕННЯ, КАЗКИ, УЧНІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ, ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ.

SUMMARY

Krynytsina I. Formation of Creative Thinking of Primary School Pupils through Fairy Tales. Zaporizhzhia, 2025. 90 p.

The qualification work consists of an introduction, two chapters, conclusions, a list of references (40 items), and 6 appendices containing research data.

The purpose of the study is to theoretically substantiate and experimentally verify the effectiveness of using fairy tales as a means of developing creative thinking in primary school children.

According to the purpose, the following tasks are defined:

1. Analyze the state of the problem of developing creative thinking in psychological and pedagogical sciences.
2. Define the essence of creative thinking, its indicators, and features in primary school children.
3. Examine the role of fairy tales in fostering creative thinking in children.
4. Determine the current state of creative thinking formation among primary school pupils.
5. Substantiate pedagogical conditions for the development of creative thinking through fairy tales and analyze their effectiveness quantitatively and qualitatively.

The object of the study is the process of forming creative thinking in primary school pupils.

The subject of the study is the pedagogical conditions that ensure the effectiveness of developing creative thinking in children through fairy tales.

The first chapter, “Theoretical Foundations of the Formation of Creative Thinking in Primary School Children,” presents the concept of creative thinking as a psychological and pedagogical phenomenon, explores its development in young learners, and justifies the role of fairy tales in this process.

The second chapter, “Experimental Research on the Formation of Creative Thinking in Primary School Pupils through Fairy Tales,” describes the methodology for diagnosing children’s creative thinking, outlines the pedagogical conditions for effectively using fairy tales, and presents an analysis of experimental results.

The study confirms that the use of fairy tales significantly enhances children’s ability to think creatively, develop imagination, and find non-standard solutions to problems. The results can be applied in primary education, extracurricular activities, and psychological and pedagogical practice.

Keywords: creative thinking, fairy tales, primary school pupils, pedagogical conditions, experimental research.

ЗМІСТ

Вступ…… 8
Розділ 1 Теоретичні основи формування творчого мислення молодших школярів…….……. 13
1.1 Творче мислення як психолого-педагогічний феномен…… 13
1.2 Особливості розвитку творчого мислення у молодшому шкільному віці……. 21
1.3 Казка як засіб формування творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку……...…….. 29
Розділ 2 Дослідно-експериментальна робота з формування творчого мислення молодших школярів засобами казки…… 38
2.1 Діагностика рівня розвитку творчого мислення молодших школярів……... 38
2.2 Педагогічні умови ефективного використання казки для розвитку творчого мислення…….. 46
2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментального дослідження…….. 66
Висновки…….. 72
Список використаних джерел…… 75
Додатки……. 79

ВСТУП

Розвиток творчого мислення молодших школярів є одним із ключових завдань сучасної освіти, що відповідає вимогам Державного стандарту початкової освіти України [11]. Зокрема, у стандарті наголошується на необхідності формування в учнів здатності креативно мислити, експериментувати, висловлювати власні думки та генерувати нестандартні рішення. Водночас у Законі України «Про освіту» [13] зазначено, що освіта має забезпечувати розвиток особистості, її талантів та інтелектуальних здібностей. Це вимагає використання ефективних педагогічних методів, серед яких особливе місце займає казка як універсальний засіб розвитку творчого потенціалу дитини.

Психолого-педагогічні дослідження підтверджують, що в молодшому шкільному віці казка є не лише засобом розваги, а й потужним інструментом пізнання світу. Вона формує у дітей уміння аналізувати ситуації, прогнозувати події, шукати альтернативні рішення, що сприяє розвитку їхнього творчого мислення. Водночас, в умовах сучасної освітньої системи спостерігається недостатня увага до використання казки як дидактичного засобу. Це суперечить принципам, закладеним у Концепції «Нова українська школа» [31], де наголошується на важливості розвитку творчого потенціалу учнів через гру, історії та практичну діяльність.

Актуальність дослідження також обумовлена викликами сучасного суспільства, які вимагають від майбутніх поколінь гнучкості мислення, здатності до самовираження та створення нових ідей. в умовах інформаційного перевантаження традиційні методи навчання часто втрачають свою ефективність, тоді як використання казки сприяє активізації уяви, розвитку креативності та емоційного інтелекту учнів. Це відповідає Закону України «Про загальну середню освіту», де визначено, що навчальний процес має бути спрямований на всебічний розвиток особистості дитини, зокрема через використання інтерактивних методів навчання.

З педагогічної точки зору, формування творчого мислення через казку сприяє розвитку таких важливих навичок, як образне мислення, здатність до фантазування, знаходження нестандартних рішень. Науковці та практики наголошують, що казкотерапія може бути ефективною методикою не лише для навчального процесу, а й для розвитку особистості школяра.

Теоретико-методологічні засади формування творчого мислення молодших школярів досліджувалися у працях В. Андрієвської [2], Л. Артемової [3], І. Беха [4], В. Киричок [18], Г. Костюка [22], О. Кононко [20], Н. Левченко [25], О. Савченко [34] та інших. У їхніх роботах розкрито сутність творчого мислення, його психологічні та педагогічні особливості, а також визначено основні умови розвитку креативності дітей молодшого шкільного віку.

Теоретико-прикладні аспекти використання казки як засобу формування творчого мислення висвітлені в дослідженнях Т. Гончарук [10], О. Коркішко [21], І. Синиці [35], Г. Трофімової [37], К. Чорної [39]. Вони зазначають, що казка є не лише засобом емоційного та морального виховання, а й ефективним інструментом розвитку креативного потенціалу дитини, її уяви та здатності до нестандартного вирішення завдань.

Важливу роль у формуванні творчого мислення відіграє освітнє середовище, яке має забезпечувати сприятливі умови для розвитку пізнавальної активності та самовираження дитини. Цей аспект досліджували О. Кононко [20], В. Моляко [30], Л. Фесюкова [38], наголошуючи на значенні ігрових технологій, інтерактивного навчання та казкотерапії у навчальному процесі.

Аналіз наукових джерел із проблеми формування творчого мислення молодших школярів засобами казки дає змогу стверджувати, що більшість досліджень присвячено загальним питанням розвитку креативності у дітей та молоді. Водночас специфіка використання казки як ключового засобу формування творчого мислення саме у дітей молодшого шкільного віку залишається недостатньо вивченою.

Таким чином, актуальність проблеми розвитку творчого мислення молодших школярів засобами казки та наявність вищезазначених суперечностей

зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Формування творчого мислення молодших школярів засобами казки».

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування, розробка та експериментальна перевірка ефективності використання казки як засобу формування творчого мислення молодших школярів.

Завдання дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати сутність творчого мислення молодших школярів, аналізуючи психолого-педагогічну літературу та визначаючи його характеристики, структуру і механізми розвитку.
2. Дослідити особливості розвитку творчого мислення у молодшому шкільному віці, зокрема когнітивні, емоційні та особистісні аспекти.
3. Визначити педагогічні можливості використання казки для формування творчого мислення та розробити методичні рекомендації щодо її ефективного застосування.
4. Експериментально перевірити ефективність казки у розвитку творчого мислення молодших школярів, провести діагностику, визначити педагогічні умови та проаналізувати результати впровадження методич-них підходів.

Об’єкт дослідження – процес формування творчого мислення молодших школярів.

Предмет дослідження – зміст і педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування творчого мислення молодших школярів засобами казки.

Для досягнення мети та виконання завдань дослідження використано такі **методи:**

- теоретичні*:* аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури для визначення об’єкта, предмета, мети дослідження, формулювання його завдань; синтез, порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних та емпіричних даних для розроблення основних підходів до формування творчого мислення молодших школярів та теоретичного

обґрунтування педагогічних умов ефективного використання казки у цьому процесі;

- емпіричні: діагностичні (анкетування, бесіди, педагогічні спостереження, тестування, інтерв'ювання, констатувальний, формувальний і контроль-ний етапи експерименту) для визначення рівнів розвитку творчого мислення у молодших школярів, перевірки ефективності використання казки як засобу його формування;

- статистичні*:* метод математичної статистики для визначення валідності та надійності одержаних результатів, порівняння експериментальних даних із вихідними.

Теоретичне значення дослідження полягає у розкритті сутності творчого мислення як психолого-педагогічного феномена та визначенні його вікових особливостей у молодшому шкільному віці. У роботі обґрунтовано роль казки як ефективного засобу розвитку креативного потенціалу дитини, її уяви та здатності до нестандартного вирішення завдань. Отримані результати розширюють наукові уявлення про педагогічні умови використання казки для формування творчого мислення молодших школярів та можуть слугувати теоретичною основою для подальших досліджень.

Практичне значення дослідження полягає у розробці та впровадженні педагогічних умов, методичних рекомендацій та практичних прийомів використання казки для формування творчого мислення молодших школярів. Результати дослідження можуть бути використані в освітньому процесі початкової школи, на заняттях з розвитку креативності, а також у роботі вихователів, учителів і психологів. Запропоновані методики сприятимуть активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої уяви, асоціативного мислення та здатності до нестандартних рішень.

Структура та обсяг магістерської роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 93 сторінок комп'ютерного тексту. Основний зміст викладено на 68 сторінках. Список використаних джерел

складається з 40 найменувань.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

1.1 Творче мислення як психолого-педагогічний феномен

Творче мислення є важливою складовою інтелектуального розвитку особистості, що забезпечує здатність генерувати нові ідеї, здійснювати нестандартні підходи до вирішення проблем та адаптуватися до змін у навколишньому світі. У сучасних умовах розвитку освіти, які спрямовані на формування інноваційного суспільства, питання розвитку творчого мислення набуває особливої актуальності. Це поняття охоплює когнітивні, емоційні, мотиваційні та особистісні складові, які визначають здатність індивіда до продукування нових знань і підходів. Важливим аспектом дослідження творчого мислення є його психологічна та педагогічна природа, що виявляється у процесі навчання, виховання та соціальної взаємодії [5, с. 56].

У науковій літературі існують різні підходи до визначення творчого мислення, кожен із яких розкриває певні його аспекти. Одні дослідники розглядають творче мислення як здатність особистості до знаходження нестандартних рішень, тоді як інші акцентують увагу на його когнітивних особливостях. Важливим є розуміння того, що творчість пов’язана не лише з інтуїцією, а й зі здатністю аналізувати, комбінувати та адаптувати отримані знання. Саме тому творчий процес вимагає активного використання асоціативного мислення, аналогій та різних способів комбінування ідей.

В. Моляко [30] та О. Савенков [33] розглядають творче мислення як особливий вид розумової діяльності, що базується на гнучкості, швидкості та оригінальності. Вони підкреслюють, що когнітивні процеси, такі як пам’ять, увага та уява, відіграють ключову роль у розвитку творчих здібностей. Крім того, автори звертають увагу на важливість інтелектуальної активності у

стимулюванні креативності. Отже, творче мислення формується завдяки поєднанню раціональних і інтуїтивних механізмів аналізу та обробки інформації [8, с. 77].

Здатність людини адаптуватися до нових умов, швидко змінювати способи розв'язання проблем та шукати нестандартні рішення є ключовими ознаками креативності. Гнучкість мислення дозволяє людині швидко перебудовувати свої знання відповідно до нових ситуацій та генерувати унікальні ідеї. Творчість є не лише результатом натхнення, а й наслідком здатності особистості ефективно використовувати свої когнітивні ресурси.

Одним із ключових аспектів творчого мислення є його багаторівнева структура, яка поєднує два взаємодоповнюючі процеси – дивергентне та конвергентне мислення. Дивергентне мислення характеризується здатністю генерувати велику кількість різноманітних ідей, що дозволяє знаходити нестандартні рішення. Воно передбачає відкритість до нових варіантів, використання асоціацій та здатність бачити проблему з різних точок зору. Саме цей тип мислення є основою для розвитку креативності, оскільки він сприяє пошуку унікальних шляхів розв'язання завдань [26, с. 27].

Теорія дивергентного мислення, запропонована Дж. Гілфордом [40], розглядає творчість як процес, у межах якого людина продукує велику кількість альтернативних варіантів вирішення проблеми. Головними характеристиками такого мислення є гнучкість, оригінальність та здатність швидко перемикатися між різними ідеями. Дивергентне мислення дає змогу не лише пропонувати нестандартні рішення, а й експериментувати з різними підходами до їхньої реалізації. Саме тому воно є важливим етапом у формуванні креативного потенціалу особистості [19, с. 121].

На противагу дивергентному, конвергентне мислення передбачає пошук єдиного правильного рішення, що базується на логічному аналізі та об'єктивних критеріях. Цей процес орієнтований на систематизацію знань, їх структуроване застосування та прийняття найбільш ефективного варіанту розв'язання завдання. Конвергентне мислення важливе для узагальнення інформації, перевірки гіпотез

та вибору оптимального рішення з-поміж багатьох можливих варіантів. Його використання дозволяє уникати хаотичності в мисленні та забезпечує ефективність у прийнятті рішень [8, с. 78].

За концепцією Л. Фесюкової [38], гармонійне поєднання дивергентного та конвергентного мислення є ключовим фактором розвитку креативності особистості. Баланс між цими двома процесами дає змогу не лише мислити нестандартно, а й ефективно застосовувати отримані знання для вирішення практичних завдань. Людина, яка володіє цим балансом, здатна швидко генерувати нові ідеї, а також критично оцінювати їхню доцільність і практичність. Розвиток творчого мислення передбачає одночасне формування вміння генерувати різні варіанти та обирати найкраще з можливих рішень [19, с. 122].

Розвиток творчого мислення є безперервним процесом, який відбувається у взаємодії з соціальним середовищем та освітньою діяльністю. Важливу роль у цьому відіграють педагогічні технології, що стимулюють активність дитини та сприяють розкриттю її творчого потенціалу. Освітнє середовище має створювати умови для формування вміння мислити нестандартно, експериментувати та знаходити нові рішення. Саме тому сучасна педагогіка орієнтована на використання методів, які активізують креативні здібності учнів [5, с. 57].

Дослідження Л. Артемової [3] та О. Кононко [20] підтверджують, що ігрові методи, інтерактивне навчання та казкотерапія є ефективними засобами розвитку творчого мислення у молодших школярів. Вони дозволяють створити ситуації, у яких дитина може проявити власну фантазію та нестандартне бачення світу. Ігрова діяльність формує навички імпровізації, розширює когнітивні можливості та розвиває комунікативні здібності. Таким чином, активне включення дітей у творчий процес сприяє формуванню їхньої самостійності у прийнятті рішень та здатності до нестандартного мислення.

Казка як засіб навчання відіграє важливу роль у розвитку уяви, абстрактного мислення та емоційної чутливості дітей. Вона допомагає їм не лише пізнавати навколишній світ, а й створювати власні образи, будувати логічні

зв’язки між подіями та явищами. Через казкові сюжети діти навчаються аналізувати ситуації, прогнозувати можливі наслідки та самостійно знаходити рішення. Це сприяє формуванню в них гнучкості мислення, вміння застосовувати аналогії та створювати нові концепції [8, с. 79].

Сучасні підходи до навчання орієнтовані на інтеграцію елементів творчості у традиційний освітній процес. Використання інноваційних методик дозволяє зробити навчання більш захопливим і ефективним, стимулюючи дітей до активної пізнавальної діяльності. Поєднання традиційних форм навчання з творчими завданнями сприяє розвитку критичного мислення та формуванню креативних навичок [19, с. 123].

Дослідження В. Андрієвської [2] доводять, що творчість базується на здатності людини синтезувати отримані знання та формувати на їх основі нові смисли. Цей процес неможливий без розвиненого асоціативного мислення, що дозволяє поєднувати різні ідеї та знаходити між ними несподівані зв’язки. Саме вміння комбінувати та трансформувати отриману інформацію сприяє генерації принципово нових концепцій. Креативність особистості значною мірою залежить від її когнітивної гнучкості та здатності до нестандартного мислення.

Г. Костюк [22] у своїх дослідженнях наголошує, що рівень креативності особистості визначається не лише когнітивними здібностями, а й емоційними та мотиваційними факторами. Висока внутрішня мотивація сприяє активному пошуку рішень, що є важливим для розвитку творчого потенціалу. Крім того, емоційна регуляція відіграє ключову роль у здатності долати труднощі та експериментувати з новими ідеями. Отже, творчість формується на основі взаємодії когнітивних процесів, мотиваційної сфери та емоційної стійкості особистості [26, с. 28].

Л. Артемова [3] та Н. Левченко [25] у своїх дослідженнях наголошують на важливості емоційного інтелекту у формуванні творчого мислення дитини. Вони підкреслюють, що здатність розуміти та регулювати власні емоції допомагає дитині ефективно долати труднощі та генерувати нові ідеї. Високий рівень емоційної усвідомленості сприяє розвитку уяви, гнучкості мислення та здатності

до нестандартного вирішення завдань. Емоційний інтелект є ключовим фактором, що забезпечує розвиток креативного потенціалу особистості [29, с. 112].

Дослідники також доводять, що позитивне емоційне налаштування та внутрішня мотивація відіграють вирішальну роль у творчому процесі. Коли дитина відчуває задоволення від творчої діяльності, вона активніше залучається до пошуку нових рішень і експериментує з різними підходами. Саме внутрішня мотивація стимулює прагнення до самовираження та допомагає уникати страху перед помилками. Створення позитивного емоційного середовища є необхідною умовою для розвитку креативності [36, с. 54].

О. Савченко [34] у своїх дослідженнях підкреслює, що критичне мислення є невід'ємним елементом творчого процесу. Воно дозволяє не лише генерувати ідеї, а й оцінювати їхню ефективність, аналізувати можливі наслідки та шукати найкращі рішення. Розвиток критичного мислення допомагає дитині не просто висувати гіпотези, а й аргументовано доводити їхню доцільність. Завдяки цьому формується здатність до усвідомленого та системного підходу у творчій діяльності.

Поєднання творчого та критичного мислення забезпечує всебічний розвиток дитини та сприяє її здатності адаптуватися до нових ситуацій. Якщо творче мислення відповідає за пошук нестандартних рішень, то критичне допомагає оцінити їхню реалістичність та ефективність. Гармонійний баланс між цими процесами дозволяє дитині не лише створювати нові ідеї, а й використовувати їх на практиці. Тому комплексний підхід до розвитку креативності має включати як стимулювання емоційного інтелекту, так і формування аналітичних навичок [26, с. 29].

З точки зору педагогіки, творче мислення є ключовою компетентністю, яка формується протягом усього навчального процесу. Воно забезпечує здатність учня знаходити нестандартні рішення, аналізувати ситуації та будувати власні висновки. Розвиток креативного мислення сприяє підвищенню рівня самостійності дитини та її готовності до розв'язання складних завдань. Саме

тому сучасна освіта має бути спрямована на створення умов, що стимулюють творчу активність учнів.

Дослідження В. Киричок [18] доводять, що ефективними методами розвитку креативного потенціалу є проєктна діяльність, проблемне навчання та інтерактивні методи викладання. Проєктний метод дозволяє учням самостійно досліджувати проблему, аналізувати її з різних боків та шукати оптимальні рішення. Проблемне навчання сприяє розвитку аналітичних навичок, оскільки учні змушені знаходити логічні зв'язки між отриманими знаннями та реальними ситуаціями. Інтерактивні методи викладання, такі як дискусії та групові завдання, розвивають комунікативні здібності та вміння працювати в команді [23, с. 42].

Вищевказані підходи сприяють формуванню самостійного мислення та навичок аналізу інформації. Вони дозволяють учням не лише засвоювати знання, а й застосовувати їх у нових контекстах, що підвищує ефективність навчання. Завдяки поєднанню креативних та аналітичних навичок діти можуть краще адаптуватися до змінних умов сучасного світу. Педагогічні методи, що спрямовані на розвиток творчого мислення, є важливою складовою сучасної освіти [32, с. 10].

На думку В. Киричок [17; 18], розвиток творчого мислення залежить від рівня когнітивного розвитку, соціального середовища та індивідуальних особливостей дитини. Когнітивні процеси, такі як пам'ять, увага та здатність до аналізу, впливають на здатність дитини генерувати нові ідеї та знаходити нестандартні рішення. Соціальне середовище, включаючи сім'ю, школу та взаємодію з однолітками, також відіграє значну роль у розвитку креативного потенціалу. Підтримка з боку дорослих та наявність можливостей для творчої діяльності сприяють активізації мислення дитини [18, с. 123].

Ефективне формування творчого мислення потребує створення сприятливого освітнього середовища, яке стимулює допитливість та уяву. Важливо використовувати методи, що заохочують дітей до дослідницької діяльності, експериментів та самостійного пошуку відповідей. Освітній процес

має бути організований таким чином, щоб учні не боялися помилятися, а навпаки – сприймали помилки як частину пізнання. Відкритість до нових знань, свобода вибору та заохочення творчих ініціатив є ключовими факторами формування креативного мислення [19, с. 124].

Значну роль у розвитку творчості відіграє застосування гнучких методів навчання, що дозволяють дітям проявляти ініціативу та експериментувати з різними підходами до вирішення завдань. Використання інтерактивних технологій, ігрових методів та творчих завдань сприяє активному залученню учнів у навчальний процес. Це допомагає дітям навчитися мислити нестандарт-но, аналізувати ситуації та будувати логічні зв'язки [36, с. 55].

Розвиток творчого мислення молодших школярів значною мірою залежить від їхньої здатності до рефлексії та самостійного оцінювання своїх рішень. Рефлексія дозволяє дитині усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони, аналізувати власні помилки та знаходити шляхи їх виправлення. Завдяки цьому учні вчаться не лише застосовувати отримані знання, а й критично оцінювати результати своєї діяльності. Важливим є також розвиток вміння бачити альтернативні варіанти розв'язання завдань та експериментувати з різними підходами [23, с. 43].

На думку В. Андрієвської [2], діти, які активно аналізують свої помилки та шукають нестандартні рішення, демонструють вищий рівень творчого мислення. Постійне осмислення власної діяльності сприяє більш глибокому розумінню проблеми та допомагає учням розглядати її з різних перспектив. Це розвиває гнучкість мислення, що є важливою складовою креативності та здатності адаптуватися до нових умов.

Дослідження Г. Трофімової [37] підтверджують, що одним із ключових аспектів творчого мислення є вміння працювати з інформацією та формулювати гіпотези. Учні, які навчаються перевіряти свої припущення на практиці, здобувають не лише навички самостійного аналізу, а й здатність генерувати нові ідеї. Практичне застосування знань сприяє активному пошуку нестандарт-них підходів та розширенню уявлення про можливі рішення.

Формування рефлексії та критичного аналізу у молодших школярів є важливим компонентом навчального процесу. Це сприяє усвідомленню власних дій, їх наслідків та розвитку здатності оцінювати власний прогрес. Розвиток таких навичок допомагає дітям краще розуміти власні помилки та знаходити ефективні способи їх виправлення. Завдяки цьому вони стають більш самостійними та впевненими у своїх можливостях [29, с. 113].

Одним із ключових методів розвитку рефлексії є використання творчих завдань, дискусій та проблемного навчання. Творчі завдання спонукають дітей до нестандартного мислення та пошуку власних рішень. Дискусії навчають висловлювати власну думку, аргументувати її та аналізувати інші точки зору. Проблемне навчання допомагає дітям ставити запитання, шукати відповіді та робити висновки.

Завдяки формуванню рефлексивних навичок школярі вчаться аналізувати свої помилки та працювати над їх виправленням. Вони розвивають уміння оцінювати власні дії та робити обґрунтовані висновки. Це сприяє покращенню когнітивних здібностей та формуванню навичок самостійного навчання. Учні стають впевненішими у власних силах, що допомагає їм долати труднощі та вирішувати складні завдання. У результаті вони стають не лише креативними, а й більш відповідальними та здатними до постійного самовдосконалення [32, с. 11].

Таким чином, творче мислення є комплексним психолого-педагогічним феноменом, що охоплює когнітивні, мотиваційні, емоційні та особистісні складові. Його розвиток можливий завдяки інтеграції різних методів навчання, використанню нестандартних підходів та створенню сприятливого освітнього середовища. Враховуючи значення творчого мислення для майбутнього суспільства, педагогічні підходи до його формування повинні постійно вдосконалюватися, забезпечуючи дитині умови для реалізації її креативного потенціалу.

1.2 Особливості розвитку творчого мислення у молодшому шкільному віці

Розвиток творчого мислення у молодших школярів є важливим завданням сучасної освіти, оскільки саме в цей період закладаються основи когнітивної активності та формуються навички нестандартного мислення. Діти цього віку активно засвоюють нову інформацію, експериментують із різними способами вирішення завдань і вчаться будувати логічні зв’язки між явищами. Саме тому важливо сприяти розвитку їхньої уяви, гнучкості мислення та здатності до самостійного прийняття рішень. Це дозволяє школярам не лише ефективно навчатися, а й виробляти креативні стратегії для подальшого розвитку.

Науковці зазначають, що творчість є фундаментальним механізмом інтелектуального розвитку дитини, оскільки вона формує здатність до самостійного пошуку нових ідей. Дослідження показують, що діти, які мають можливість проявляти ініціативу та експериментувати, швидше розвивають критичне мислення і навички вирішення проблем. У процесі навчання важливо не лише передавати знання, а й створювати умови, які заохочують дітей до аналізу, пошуку варіантів рішень та формування власних висновків. Це сприяє більшій впевненості у своїх здібностях і підвищенню внутрішньої мотивації до навчання [8, с. 80].

На думку О Гнатюк [7], у молодшому шкільному віці необхідно організовувати навчальне середовище, яке стимулює пізнавальну активність учнів. Використання ігрових методик, інтерактивних занять, творчих завдань та роботи з казковими сюжетами сприяє розвитку у дітей інтересу до навчання. Такий підхід допомагає школярам не лише краще засвоювати матеріал, а й розвиває їхню здатність адаптуватися до змін, аналізувати інформацію та працювати з різними джерелами. Усе це формує особистість, яка впевнено взаємодіє з навколишнім світом та готова до подальшого саморозвитку.

Молодший шкільний вік є важливим періодом для розвитку творчих здібностей, оскільки саме в цей час діти активно освоюють нові способи

мислення. Дивергентне мислення, що проявляється у вмінні генерувати безліч ідей та знаходити нестандартні рішення, формується особливо інтенсивно. У цей час діти природно схильні до фантазування, вигадування власних історій та експериментування з різними варіантами виконання завдань. Ці особливості вікового розвитку роблять період навчання у початковій школі особливо сприятливим для формування креативності [36, с. 56].

Дослідники, зокрема О. Лоюк [27] та Н. Латиш [24], зазначають, що молодші школярі демонструють високу допитливість і відкритість до нового. Вони легко граються з ідеями, комбінують знайомі елементи по-новому та створюють власні унікальні інтерпретації. Їхнє мислення є гнучким, і вони здатні швидко переключатися між різними підходами до вирішення завдань. Ця природна схильність до творчості потребує педагогічної підтримки, щоб не згаснути під впливом рутинних навчальних практик [19, с. 125].

Однак традиційна система освіти часто зосереджена на репродуктивному засвоєнні знань, що обмежує можливості розвитку креативного потенціалу дітей. Основна увага приділяється запам’ятовуванню фактів і відтворенню готових алгоритмів, а не формуванню навичок самостійного пошуку та творчого підходу до навчання. Це може призводити до зниження інтересу до навчання та втрати природної цікавості до дослідження світу. Одноманітні методи навчання не стимулюють учнів до самостійного аналізу й пошуку нестандартних рішень [26, с. 30].

Тому важливо застосовувати методи навчання, що розвивають творче мислення, сприяють самостійності та активному залученню учнів у пізнавальну діяльність. Використання інтерактивних технологій, творчих завдань, сюжетно-рольових ігор та роботи з казкою допомагає стимулювати уяву дітей. Такі підходи сприяють не лише засвоєнню навчального матеріалу, а й навчають дітей самостійно аналізувати інформацію, формувати власні ідеї та адаптувати-ся до нових ситуацій. Саме розвиток креативності в молодшому шкільному віці є основою для формування особистості, здатної до нестандарт-ного мислення та інноваційної діяльності в майбутньому.

Творче мислення ґрунтується на когнітивних процесах, що включають аналіз, синтез, порівняння та формулювання висновків. Ці навички дозволяють дитині розглядати проблему з різних точок зору, знаходити зв’язки між явищами та генерувати нестандартні ідеї. У молодшому шкільному віці важливо створювати умови, що сприяють активному розвитку цих механізмів, адже саме в цей період формується гнучкість мислення. Діти, які вчаться знаходити нестандартні рішення та експериментувати, демонструють вищий рівень креативності та пізнавальної активності [28, с. 84].

На думку Г. Костюка [22], творче мислення розвивається під час розв’язання проблемних ситуацій, які змушують дитину шукати нові підходи до виконання завдань. Коли учень стикається з труднощами, які не мають єдиного правильного рішення, він починає застосовувати різні стратегії мислення. Це стимулює розвиток уяви, логічного аналізу та здатності комбінувати наявні знання у новий спосіб. Постійне залучення до проблемно-пошукової діяльності формує навичку самостійного аналізу та критичного оцінювання отриманих результатів [19, с. 126].

Соціальне середовище також відіграє важливу роль у розвитку творчого мислення, адже взаємодія з однолітками та дорослими сприяє обміну ідеями та спонукає до мисленнєвих експериментів. Обговорення завдань, дискусії та спільні проєкти допомагають дітям краще усвідомлювати різні підходи до вирішення проблем. Якщо учень отримує можливість самостійно шукати вихід із складних ситуацій, його креативні здібності поступово вдосконалюються. Це сприяє загальному інтелектуальному розвитку дитини, роблячи її більш впевненою у власних можливостях та відкритою до нового досвіду [13, с. 75].

Свобода експериментування та самовираження є одним із ключових чинників розвитку творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку. Коли учень має можливість вільно висловлювати свої ідеї та випробовувати різні підходи до вирішення завдань, це сприяє формуванню його креативного потенціалу. Діти, які можуть експериментувати без страху зробити помилку, швидше засвоюють нові знання та навчаються застосовувати їх у різних

ситуаціях. Це дозволяє їм розвивати здатність до пошуку альтернативних рішень, аналізу ситуацій та самостійного мислення [13, с. 76].

На думку В. Моляка [30], можливість пробувати різні варіанти вирішення завдань, навіть якщо вони здаються нетиповими, є важливим компонентом творчого мислення. Якщо дитині дається простір для самостійного дослідження, вона вчиться адаптуватися до нових викликів та бачити завдання під різними кутами. Нетипові ідеї, які виникають у процесі такої діяльності, допомагають дитині розширювати межі свого мислення. Це сприяє розвитку гнучкості розуму, асоціативного мислення та здатності створювати унікальні рішення [8, с. 81].

Ефективним способом стимулювання творчого потенціалу є використання інтерактивних методів навчання, таких як проєктна діяльність, моделювання ситуацій та рольові ігри. Проєктна діяльність дозволяє дітям самостійно досліджувати певну тему, комбінуючи отримані знання та формуючи власні висновки. Моделювання ситуацій допомагає школярам аналізувати реальні та казкові події, шукати варіанти їхнього розвитку та прогнозувати можливі наслідки. Рольові ігри сприяють розвитку творчої уяви, допомагаючи дітям мислити нестандартно та відчувати себе активними учасниками навчального процесу [5, с. 58].

Дослідження Н. Латиш [24] показують, що розвиток творчого мислення у дітей значною мірою залежить від використання конструктивних завдань, які спонукають їх до активного пошуку нових рішень. Такі завдання не мають одного правильного варіанту відповіді, що змушує учнів самостійно аналізувати ситуацію та експериментувати з різними підходами. Це сприяє розвитку логічного та асоціативного мислення, допомагаючи дітям розглядати проблему з різних перспектив. Важливо, щоб навчальне середовище створювало можливості для самостійної творчої діяльності, що дозволяє розширювати межі дитячого мислення [32, с. 12].

Конструктивні завдання формують у дітей ініціативність і гнучкість у розв’язанні проблем, що є важливими навичками для успішної навчальної діяльності. Завдяки таким завданням учні привчаються мислити самостійно,

розробляти кілька альтернативних рішень та оцінювати їх ефективність. Це дозволяє їм не тільки засвоювати нові знання, а й адаптувати їх до нестандартних ситуацій, що виникають у процесі навчання. Таким чином, конструктивні завдання не лише сприяють креативному мисленню, а й розвивають навички аналізу, прогнозування та ухвалення самостійних рішень.

У сучасному світі, який постійно змінюється, здатність до творчого підходу у вирішенні проблем є надзвичайно важливою. Діти, які навчилися гнучко мислити та адаптувати отримані знання до нових умов, матимуть значну перевагу в подальшому навчанні та житті. Освітній процес повинен бути спрямований не лише на засвоєння фактів, а й на формування вміння використовувати інформацію у практичних ситуаціях. Саме тому впровадження конструктивних завдань у навчальний процес є необхідною умовою розвитку творчого потенціалу молодших школярів [29, с. 114].

Психологічні особливості молодших школярів також впливають на розвиток їхнього творчого мислення. На думку дослідників, у цьому віці діти мислять переважно образами, що обумовлює важливість використання візуальних та асоціативних методів навчання. Також велике значення має емоційний фактор: позитивні емоції та почуття зацікавленості значно підвищують ефективність засвоєння нової інформації. Тому важливо створювати навчальне середовище, що сприяє позитивному ставленню до пізнання та дослідницької діяльності [36, с. 57].

Методика викладання відіграє ключову роль у розвитку творчого мислення молодших школярів. Педагогічні підходи, які використовує вчитель, можуть як стимулювати, так і пригнічувати креативність учнів. Якщо навчальний процес побудований на залученні дітей до активного мислення, творчих пошуків і нестандартного вирішення завдань, їхній потенціал розкривається значно ефективніше. Важливо, щоб викладання сприяло формуванню самостійності у мисленні, дозволяючи учням досліджувати, аналізувати та генерувати власні ідеї [13, с. 77].

Дослідження О. Лоюк [27] підтверджують, що особистісно орієнтовані

методики є дієвим засобом стимулювання активного мислення дітей. Вчителі, які використовують такі підходи, не просто передають знання, а створюють умови для самостійного пошуку відповідей та розв'язання проблемних ситуацій. Це може включати застосування інтерактивних технологій, творчих завдань, проєктної діяльності та роботи з казковими сюжетами. Завдяки таким методам учні стають більш ініціативними, навчаються критично оцінювати інформацію та розглядати проблеми з різних точок зору.

Натомість традиційні методи навчання, що базуються на механічному запам'ятовуванні та відтворенні матеріалу, значно обмежують можливості дітей у творчому самовираженні. Такий підхід не дає їм простору для розвитку уяви, формування асоціативного мислення та пошуку нестандартних рішень. Саме тому важливо впроваджувати педагогічні стратегії, які мотивують дітей до самостійного мислення та активного розв'язання завдань. Використання креативних методик дозволяє учням не лише засвоювати знання, а й застосовувати їх у нестандартних ситуаціях, що є основою для подальшого інтелектуального розвитку [13, с. 78].

Формування творчого мислення неможливе без створення умов для самостійного пошуку знань, оскільки саме в процесі активного дослідження діти навчаються мислити нестандартно. Важливо, щоб учні мали змогу самостійно розв'язувати проблемні завдання, формулювати запитання та знаходити на них відповіді. Такий підхід сприяє розвитку інтелектуальної гнучкості, дозволяє дитині шукати альтернативні варіанти вирішення проблем і застосовувати отримані знання на практиці. Самостійний пошук інформації також підвищує рівень мотивації до навчання, оскільки діти відчувають власну відповідальність за результати своєї діяльності.

На думку Г. Костюка [22], творчість розвивається тоді, коли дитина має можливість експериментувати, ставити перед собою завдання та перевіряти свої гіпотези. Дослідницька діяльність допомагає дітям не лише засвоювати знання, а й розуміти принципи їхнього використання в реальних ситуаціях. Коли учень самостійно знаходить рішення певної проблеми, він не просто запам'ятовує

інформацію, а засвоює її на глибшому рівні. Це сприяє формуванню допитливості та вміння будувати логічні зв’язки між різними поняттями [8, с. 82].

Розвиток творчого мислення тісно пов’язаний із формуванням навичок аналізу та критичного оцінювання отриманої інформації. Якщо дитина навчається аналізувати результати своєї роботи, вона зможе визначати сильні та слабкі сторони своїх рішень. Це дозволяє їй краще розуміти закономірності, прогнозувати наслідки своїх дій і робити більш усвідомлений вибір. Навички критичного мислення також допомагають дітям уникати шаблонних підходів та знаходити нові, ефективніші способи розв’язання завдань [26, с. 31].

Окрім того, важливим аспектом розвитку творчого мислення є формування рефлексивних навичок, які дозволяють дитині усвідомлювати власні помилки та виправляти їх. Самоаналіз допомагає учням краще розуміти власні сильні сторони та працювати над своїми недоліками. Якщо дитина навчається оцінювати свої рішення, вона стає більш самостійною, відповідальною та відкритою до нових знань. Формування умов для самостійного пошуку знань та розвитку рефлексії є необхідною складовою розвитку творчого потенціалу молодших школярів [23, с. 44].

Дослідники також наголошують на важливості міждисциплінарного підходу до розвитку творчого мислення. Наприклад, вивчення мистецтва, музики та літератури допомагає дітям розширювати своє уявлення про світ, формує вміння асоціативного мислення та сприяє розвитку емоційного інтелекту. Поєднання різних предметних галузей дозволяє створити умови для глибшого осмислення знань та розширення їхнього практичного застосування.

У сучасній освіті розвиток творчого мислення є одним із ключових завдань, оскільки воно сприяє формуванню здатності учнів до генерування нових ідей та знаходження нестандартних рішень. Саме креативність забезпечує можливість адаптуватися до змін, аналізувати інформацію та використовувати отримані знання у практичній діяльності. Педагоги повинні створювати умови, що сприяють активному залученню дітей до пошукової діяльності,

експериментування та самостійного аналізу ситуацій. Це допомагає школярам не лише краще засвоювати матеріал, а й розвивати навички критичного мислення та комунікації [36, с. 58].

Концепція Нової української школи [31] передбачає особливий підхід до навчання, орієнтований на розвиток творчих здібностей учнів. У центрі освітнього процесу знаходиться дитина, її інтереси, можливості та здібності, що дозволяє створити сприятливе середовище для самостійного мислення. Одним із головних аспектів цієї концепції є впровадження інтерактивних методів навчання, які дозволяють дитині активно брати участь у навчальному процесі, ставити запитання та шукати власні відповіді. Це формує в учнів відповідальність за власне навчання та сприяє їхній ініціативності [28, с. 84].

Одним із найефективніших методів розвитку творчого мислення є проєктне навчання, яке дає змогу учням працювати над реальними проблемами, досліджувати явища та робити власні висновки. Такі завдання стимулюють самостійну роботу, формують навички аналізу та критичного оцінювання інформації, а також сприяють розвитку логічного мислення. Проєктний підхід дозволяє поєднувати знання з різних предметів, що робить навчання цілісним та наближеним до реальних життєвих ситуацій [13, с. 79].

Таким чином, молодший шкільний вік є надзвичайно сприятливим періодом для формування творчого мислення, що визначає майбутній інтелектуальний розвиток дитини. Використання інтерактивних, ігрових та проблемних методів навчання сприяє активному залученню учнів до навчального процесу та розширенню їхнього креативного потенціалу. Особливе значення має підтримка з боку педагогів, які повинні створювати умови для самостійного пізнання та експериментування. Враховуючи сучасні тенденції розвитку освіти, формування творчого мислення має стати одним із пріоритетних завдань початкової школи.

1.3 Казка як засіб формування творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку

Казка є одним із найпотужніших засобів розвитку творчого мислення дітей молодшого шкільного віку. Вона поєднує у собі елементи фантазії, символіки, морально-етичних норм та народної мудрості, що сприяє формуванню нестандартного бачення світу. Діти, слухаючи або читаючи казки, занурюються у чарівний світ, де все можливо, що дозволяє їм виходити за межі буденної реальності та розширювати уяву. Завдяки цьому у дітей формується здатність до образного мислення, що є основою для розвитку креативності.

Під час сприйняття казкових сюжетів дитина не просто механічно запам’ятовує події, а активно залучається до їх осмислення. Вона співвідносить сюжетні лінії з власним досвідом, аналізує поведінку персонажів і робить висновки про причини та наслідки їхніх вчинків. Це стимулює розвиток логічного мислення, оскільки школяр вчиться знаходити причинно-наслідкові зв’язки між подіями та оцінювати їхню логічність. Казкові сюжети виступають не лише засобом розваги, а й ефективним інструментом когнітивного розвитку.

Коли дитина взаємодіє з казковим текстом, вона не лише слідує за розповіддю, а й прогнозує можливий розвиток подій. Це розвиває здатність до передбачення варіантів розв’язання ситуацій, що є важливим компонентом творчого мислення. У процесі читання або слухання казки учень може вигадувати власні альтернативні закінчення історій або навіть змінювати характери героїв, що формує гнучкість мислення. Саме здатність до варіативного мислення дозволяє дитині швидко адаптуватися до нових умов та шукати нестандартні рішення в реальному житті [1, с. 10].

Казковий контекст створює унікальне середовище для розвитку творчих здібностей, оскільки він заохочує дитину самостійно експериментувати з інформацією. Учень комбінує знайомі сюжетні елементи, переосмислює їх та створює власні логічні зв’язки, що розвиває його уяву та критичне мислення. Завдяки цьому школяр навчається не лише сприймати готові знання, а й активно

працювати з ними, модифікувати їх та застосовувати в різних ситуаціях. Такий підхід допомагає сформувати здатність до творчого підходу у вирішенні життєвих і навчальних завдань [32, с. 13].

Казка відіграє важливу роль у розвитку асоціативного мислення, оскільки її сюжетні елементи сприяють формуванню нестандартного сприйняття світу. Завдяки взаємопов'язаним образам та символам діти навчаються встановлю-вати приховані зв'язки між різними об'єктами та явищами. Це розвиває їхню здатність до порівняння, узагальнення та виявлення подібностей між предметами, які на перший погляд можуть здаватися несхожими. Такі навички важливі для розвитку креативного мислення та пошуку нестандартних рішень у різних життєвих ситуаціях [5, с. 59].

Символи та метафори, що використовуються в казках, допомагають дітям сприймати навколишній світ не лише буквально, а й на глибшому рівні. Наприклад, чарівні предмети, такі як скатертина-самобранка чи кришталева куля, можуть символізувати винахідливість або здатність передбачати майбутні події. Казкові сюжети заохочують дітей до розширення уяви та пошуку аналогій між вигаданими ситуаціями та реальним життям. Це сприяє розвитку абстрактного мислення, яке необхідне для розуміння складних концепцій та закономірностей [11, с. 50].

Завдяки казці дитина вчиться бачити багатозначність одного й того ж явища, що є важливим для формування гнучкості мислення. Наприклад, змій у казці може бути як символом зла, так і уособленням випробувань, які необхідно подолати для досягнення мети. Такий підхід допомагає дітям розуміти, що події та явища можуть мати кілька тлумачень, залежно від контексту. Це формує в них навички критичного осмислення та аналітичного підходу до розгляду інформації [1, с. 12].

Формування незвичних зв'язків між предметами та подіями є важливим етапом розвитку творчого мислення, оскільки воно дозволяє дитині виходити за межі звичних схем сприйняття. Казкові сюжети допомагають дітям усвідомлювати, що одна й та сама ситуація може мати різні розв'язки, залежно

від того, як на неї подивитися. Це вчить їх не просто відтворювати наявні знання, а й створювати власні інтерпретації подій. Такий підхід сприяє розвитку когнітивної гнучкості, що є важливим для нестандартного мислення.

Казкові історії стимулюють дітей до того, щоб бачити нові можливості у звичайних речах, адже у світі казки будь-який предмет може стати чарівним, якщо його правильно використати. Наприклад, простий клубок ниток може стати дороговказом, а звичайна паличка – чарівним жезлом, що відкриває двері в інший світ. Такі приклади допомагають дітям навчитися розглядати предмети не тільки з практичного боку, а й з позиції їхніх потенційних можливостей. Це формує вміння аналізувати ситуації та знаходити нові підходи до вирішення завдань [29, с. 115].

Розширення мислення через казкові сюжети допомагає дитині не тільки у творчій діяльності, а й у повсякденному житті. Вона починає бачити альтернативні варіанти розвитку подій, що допомагає їй краще адаптуватися до змін та розв’язувати проблеми. Діти, які звикли шукати нестандартні зв’язки між речами, легше знаходять оригінальні рішення у складних ситуаціях. Це сприяє розвитку самостійності мислення, що є важливим для їхнього особистісного та інтелектуального зростання [12, с. 51].

Однією з важливих особливостей казки є її відкритість до творчого переосмислення, що дозволяє дитині активно взаємодіяти з текстом. На відміну від статичних навчальних матеріалів, казка дає можливість змінювати сюжет, додавати нових персонажів і навіть трансформувати фінал історії. Це розвиває гнучкість мислення, оскільки дитина вчиться експериментувати з подіями та шукати альтернативні варіанти їхнього розвитку. Вміння змінювати казковий сюжет сприяє розвитку уяви та здатності виходити за межі шаблонних рішень.

Коли дитина бере активну участь у створенні власних варіантів казок, вона розвиває здатність до самостійного творення нового змісту. Вона починає комбінувати знайомі елементи в нові історії, що допомагає їй не лише фантазувати, а й логічно вибудовувати події. Такий процес сприяє розвитку структурного мислення, адже школяр вчиться організовувати події у

послідовному порядку. Це також розвиває здатність до аналізу, оскільки дитина замислюється над тим, які події повинні відбутися, щоб розповідь виглядала логічною та завершеною [8, с. 83].

Чим більше дитина залучена в процес створення власних історій, тим активніше розвивається її мовленнєва компетентність. Формулювання описів персонажів, пояснення їхніх вчинків і побудова діалогів допомагають учням краще висловлювати свої думки. Це позитивно впливає на розвиток комунікативних навичок, що є важливими не лише в навчальному процесі, а й у повсякденному спілкуванні. Завдяки цьому дитина поступово вдосконалює свою здатність до чіткої, зв’язної та логічної розповіді.

Крім того, процес творчої інтерпретації казок сприяє розвитку критичного мислення, оскільки учень вчиться оцінювати різні сюжетні варіанти та обирати найцікавіші. Дитина замислюється над тим, як можна покращити історію, які деталі зроблять її більш захопливою або логічно вмотивованою. Такий підхід формує вміння аналізувати інформацію, робити висновки та прогнозувати можливі наслідки певних подій. У результаті казка стає не лише інструментом розваги, а й ефективним способом формування креативного та критичного мислення молодших школярів [12, с. 52].

Казкові сюжети стимулюють активне мислення дітей, оскільки змушують їх аналізувати події, логіку розвитку історії та поведінку персонажів. Читання або слухання казки спонукає дитину замислюватися над тим, як і чому герої діють у певних ситуаціях. Це сприяє розвитку причинно-наслідкового мислення, оскільки дитина намагається передбачити можливі варіанти розвитку подій. Завдяки цьому вона навчається не просто сприймати інформацію, а й осмислювати її, аналізувати та знаходити логічні взаємозв’язки.

У багатьох казках персонажі стикаються з труднощами, які змушують їх шукати шляхи подолання проблем через розум, хитрість або доброту. Дитина, спостерігаючи за діями героїв, мимоволі приміряє їхні рішення на себе, аналізує, чи змогла б вона діяти так само. Це допомагає їй усвідомити, що успіх залежить не лише від фізичної сили чи зовнішніх обставин, а й від власних зусиль,

кмітливості та здатності мислити стратегічно. Таким чином, казка виконує не лише розважальну, а й навчальну функцію, формуючи у дітей прагнення до самостійного розв'язання проблем [32, с. 14].

Важливим аспектом казкових історій є те, що вони показують дітям багатоваріантність вирішення будь-якої проблеми. У процесі взаємодії з текстом дитина починає усвідомлювати, що одна й та сама ситуація може мати кілька можливих рішень, і кожен вибір веде до певних наслідків. Це розвиває уяву, критичне мислення та вміння зважувати різні варіанти перед ухваленням рішення. Завдяки такому підходу діти поступово формують власну стратегію досягнення мети, що є важливим для їхнього особистісного та інтелектуального розвитку [5, с. 60].

Казка відіграє важливу роль у розвитку емоційної чутливості, оскільки змушує дитину глибше осмислювати почуття персонажів. Через взаємодію з героями дитина вчиться розпізнавати емоції, розуміти причини їхніх дій та прогнозувати їхні переживання. Це допомагає їй розвивати внутрішню емоційну культуру, що є важливим для подальшого соціального розвитку. Завдяки цьому дитина стає більш уважною до почуттів інших людей і вчиться аналізувати поведінку в різних життєвих ситуаціях [12, с. 53].

Співпереживання героям казки дозволяє дитині уявити себе на їхньому місці, відчути відповідальність за свої вчинки та наслідки певних рішень. Це формує здатність до соціального прогнозування, оскільки дитина починає розуміти, що певні дії можуть мати різні наслідки для інших людей. Вона вчиться розглядати ситуацію не лише зі своєї точки зору, а й з позиції інших учасників подій. Такий досвід сприяє розвитку гнучкості мислення, що допомагає дитині краще орієнтуватися у складних міжособистісних відносинах.

Розвиток емпатії через казку також сприяє формуванню креативного підходу до спілкування та вирішення конфліктів. Дитина, яка навчилася розуміти емоції інших, краще адаптується до нових соціальних умов і легше знаходить підхід до різних людей. Вона може використовувати креативні стратегії для розв'язання суперечок або налагодження стосунків, що є важливою навичкою

для гармонійної комунікації [28, с. 84].

Казки є ефективним засобом розвитку мовлення, оскільки знайомлять дітей із різноманітними мовними конструкціями та стилістичними прийомами. У процесі слухання або читання казкових історій діти поступово засвоюють нові слова, мовні звороти та граматичні структури. Це сприяє розширенню їхнього словникового запасу, що в майбутньому допомагає їм точніше та виразніше формулювати свої думки. Крім того, образна мова казок стимулює розвиток уяви, дозволяючи дитині експериментувати з власним мовленням.

Під час активної взаємодії з казковими сюжетами дитина не лише запам’ятовує мовні конструкції, а й навчається будувати логічно завершені висловлювання. Прослуховування історій із чіткою сюжетною структурою допомагає їй зрозуміти, як правильно вибудовувати оповіді – від зав’язки до кульмінації та розв’язки. Завдяки цьому школярі вчаться формулювати зв’язні розповіді, дотримуючись послідовності подій. Такі навички є важливими не лише для розвитку мовлення, а й для формування навичок письма та усного викладу думок [12, с. 54].

Повторення казкових сюжетів позитивно впливає на ритм мовлення та допомагає дитині засвоїти особливості інтонації, логічного наголосу та пауз. Під час переказу або інсценізації казок діти поступово вдосконалюють свою вимову, вчаться використовувати виразні засоби мови та передавати емоційне забарвлення тексту. Це сприяє не лише комунікативній компетентності, а й розвитку вербальної креативності, оскільки школярі починають вигадувати власні історії. Таким чином, казки формують у дітей здатність не тільки чітко висловлювати свої думки, а й творчо підходити до мовлення.

Казка є потужним засобом розвитку уяви, яка відіграє ключову роль у формуванні творчих здібностей дитини. Завдяки взаємодії з казковими сюжетами діти вчаться уявляти події, героїв та місця дії, навіть якщо вони не мають візуального підкріплення. Це розвиває здатність до створення внутрішніх образів, що є важливим для розвитку креативного мислення. Уміння мислити образно дозволяє дитині уявляти не лише реальність, а й можливі варіанти її

змін, що є основою для творчої діяльності [28, с. 85].

Здатність до візуалізації, яку розвиває казка, є необхідною навичкою для розв’язання складних творчих завдань у майбутньому. Коли дитина уявляє собі події чи персонажів, вона тренує здатність створювати нові концепції та комбінувати різні елементи в єдину логічну систему. Це допомагає не лише у мистецьких сферах, а й у наукових дослідженнях, інженерії та інших галузях, що потребують креативного підходу. Таким чином, казка сприяє не лише емоційному розвитку, а й формує навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності [29, с. 116].

Гнучкість мислення, яка формується під впливом казкових історій, допомагає дитині розглядати світ не лише з точки зору реальності, а й крізь призму можливостей. Школярі вчаться експериментувати з ідеями, створювати альтернативні варіанти розвитку подій та придумувати нестандартні рішення. Це розвиває їхню здатність до прогнозування та пошуку нових шляхів подолання труднощів. Завдяки цьому діти поступово формують бачення світу не лише таким, яким він є зараз, а й таким, яким він може стати у майбутньому.

Казкотерапія є одним із найефективніших методів розвитку творчого мислення, оскільки вона поєднує елементи казкового світу з реальним життєвим досвідом дитини. Цей підхід передбачає не лише слухання чи читання казок, а й активну взаємодію з ними через обговорення, аналіз та творчу інтерпретацію. Завдяки цьому дитина не просто засвоює сюжетну лінію, а й формує власне бачення подій, вчиться ставити запитання та знаходити відповіді. Це сприяє розширенню її мислення та розвитку вміння бачити ситуації з різних точок зору [12, с. 55].

Метод казкотерапії ефективно використовується як у педагогічній, так і в психологічній практиці, допомагаючи вирішувати різні завдання розвитку дитини. Зокрема, за допомогою казок можна формувати уявлення про моральні цінності, емоційний інтелект та навички комунікації. У процесі взаємодії з казковими сюжетами діти можуть не лише фантазувати, а й переосмислювати власний досвід, порівнюючи його з переживаннями персонажів. Це допомагає їм

краще розуміти власні почуття та знаходити способи їхнього вираження.

Крім того, казкотерапія дозволяє дітям опрацьовувати внутрішні конфлікти та легше адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Наприклад, у казках часто розповідається про подолання труднощів, що допомагає дітям навчитися справлятися з власними переживаннями та страхами. Коли дитина ідентифікує себе з головним героєм, вона переймає його моделі поведінки та шукає шляхи виходу з проблемних ситуацій. Це формує впевненість у власних силах і розвиває здатність знаходити рішення навіть у складних умовах [23, с. 42].

Важливо також зазначити, що казкотерапія сприяє розвитку стресостійкості, допомагаючи дітям почуватися більш впевнено у нестандартних або складних ситуаціях. Казкові сюжети, які містять позитивні розв'язки проблем, навчають дитину тому, що кожна ситуація має вихід, і що труднощі можна подолати, якщо не боятися змін. Завдяки цьому формується здатність до емоційної регуляції, що є важливим чинником психологічного комфорту.

Казка є ефективним засобом мотивації до навчання, оскільки робить освітній процес цікавим і захопливим. Коли матеріал подається у вигляді казкової історії, дитина сприймає його не як обов'язкову інформацію для запам'ятовування, а як частину захопливої пригоди. Це допомагає школярам легше засвоювати складні поняття, адже вони асоціюють навчання з позитивними емоціями та зацікавленістю. Таким чином, використання казки сприяє створенню сприятливого освітнього середовища, де навчання стає не примусовим процесом, а захоплюючим дослідженням [28, с. 86].

Використання казкових сюжетів у навчальному процесі дозволяє розвивати у дітей навички дослідницької діяльності та самостійного пошуку інформації. Школярі починають ставити більше запитань, аналізувати події, робити висновки та знаходити нестандартні рішення. Це сприяє формуванню активного пізнавального інтересу, адже дитина не просто слухає інформацію, а бере безпосередню участь у процесі її осмислення. Завдяки такому підходу навчання перестає бути рутинним і набуває інтерактивного та творчого

характеру [32, с. 15].

Казкові історії також допомагають підтримувати високий рівень допитливості, що є важливим фактором для подальшого розвитку дитини. Коли навчання подається у формі цікавої розповіді, школярі починають сприймати його як природний процес пізнання світу. Це формує у них позитивне ставлення до освіти та бажання дізнаватися нове навіть поза межами шкільної програми.

Колективне створення казок є одним із найефективніших методів залучення дітей до творчого процесу, оскільки воно сприяє розвитку уяви та комунікативних навичок. Під час групової роботи школярі разом вигадують сюжет, створюють персонажів і визначають ключові події історії. Це допомагає їм навчитися висловлювати власні думки, аналізувати ідеї однокласників та знаходити компромісні рішення. Такий підхід сприяє розвитку кооперативного мислення, формуючи в учнів уміння працювати в команді та ефективно взаємодіяти з іншими [28, с. 87].

Окрім того, колективне складання казок є чудовою можливістю для розвитку навичок самовираження та ораторського мистецтва. Кожна дитина може запропонувати свій варіант подій, пояснити його логіку та аргументувати власну позицію перед групою. Це допомагає учням подолати страх публічних виступів, удосконалювати навички побудови зв’язних розповідей та формувати впевненість у собі.

Таким чином, казка є унікальним та багатогранним інструментом формування творчого мислення у дітей молодшого шкільного віку. Вона дозволяє розвивати уяву, асоціативне мислення, мовленнєву креативність та здатність до самостійного пошуку нових рішень. Використання казок у навчанні створює природне середовище для розвитку креативності, підтримує внутрішню мотивацію до пізнання та сприяє гармонійному особистісному зростанню дитини.

РОЗДІЛ 2
ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА РОБОТА З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ КАЗКИ

2.1 Діагностика рівня розвитку творчого мислення молодших школярів

Суть процесу формування творчого мислення молодших школярів полягає у розвитку певних когнітивних та особистісних якостей, які сприяють нестандартному мисленню, здатності до пошуку нових рішень та емоційного самовираження. У ході дослідження було виділено наступні критерії та показники розвитку творчого мислення молодших школярів, а саме:

- креативність (гнучкість мислення, оригінальність, нестандартні ідеї);
- образне мислення (візуалізація, деталізація, комбінаторика);
- асоціативне мислення (встановлення зв’язків, логічне завершення, використання аналогій);
- рівень розвитку просторового мислення (координація, графічна варіативність, символічне зображення);
- дивергентне мислення (варіативність, альтернативність, гнучкість рішень);
- емоційно-ціннісний компонент (вираження емоцій через творчість, особисте ставлення, емоційне забарвлення).

Визначені критерії та показники стали основою для характеристики рівнів сформованості творчого мислення молодших школярів, що відображають їхню здатність до нестандартного мислення, креативного підходу та генерації нових ідей. Виділено чотири рівні розвитку: високого, достатнього, середнього, низького (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Характеристика рівнів сформованості творчого мислення молодших школярів

Рівень	Характеристика
Високий	Учень демонструє високу оригінальність мислення, нестандартний підхід до вирішення завдань, здатність до генерації креативних ідей. Його відповіді детальні, розгорнуті, містять нестандартні рішення. Виявляє здатність до гнучкого мислення та створення асоціацій між різними поняттями. Використовує різні творчі підходи під час розв'язання проблем.
Достатній	Учень проявляє креативність, але його відповіді частково шаблонні. Він може логічно пояснити свій вибір, проте рідко виходить за межі традиційних підходів. Має певну схильність до образного та асоціативного мислення, але не завжди застосовує їх у нестандартних ситуаціях.
Середній	Відповіді учня базуються на очевидних та стандартних рішеннях. Виявляє слабку схильність до творчого мислення, рідко застосовує нові підходи до вирішення завдань. Може використовувати аналогії, проте не розгортає ідеї глибоко. Допомога дорослих необхідна для активізації творчого мислення.
Низький	Учень не виявляє зацікавленості до творчих завдань. Відповіді короткі, типові, без глибокого аналізу. Важко знаходить асоціації, має труднощі з поясненням своїх рішень. Уникає складних завдань, не проявляє ініціативи у пошуку нестандартних рішень

Дослідно-експериментальна робота здійснювалася на базі ЗЗСО «Новопокровський ліцей імені В. М. Сиволоба» Дніпропетровської обдасті, в якій брали участь 54 учні молодшого шкільного віку (4А і 4-Б класи). Метою констатувального етапу експерименту було визначення рівнів розвитку творчого

мислення молодших школярів.

Для цього було використано комплекс методик, адаптованих для дітей даного віку, а саме: методику дослідження креативності «Незавершених речень» (авторська), що допомогла визначити рівень розвитку креативного мислення, здатність дитини генерувати оригінальні ідеї, проявляти гнучкість мислення та асоціативність, тест «Незакінчені малюнки» (Е. Торенс), спрямований на те, щоб оцінити рівень розвитку образного та просторового мислення, вміння дітей використовувати власну уяву для створення малюнків та методику «Будиночки» (Л. Венгер), яка спрямована на визначення рівня розвитку асоціативного мислення, здатність дитини встановлювати логічні зв'язки між предметами та явищами.

Вибір цих методик зумовлений їхньою ефективністю та адаптацією до вікових особливостей учнів початкової школи.

Комплексне використання зазначених методів і методик, математичний аналіз отриманих результатів, їх порівняння та узагальнення дозволили нам об'єктивно оцінити динаміку рівнів розвитку творчого мислення молодших школярів у ході експериментального дослідження. Воно було проведено відповідно до визначеної процедури та складалося з наступних етапів:

1) констатувальний етап (вересень 2024 року) – здійснено збір та обробку первинних даних щодо рівня розвитку творчого мислення учнів молодшого шкільного віку. На цьому етапі було проведено тестування за методиками: Методика «Незавершених речень», «Незакінчені малюнки» (Е. Торенс) та «Будиночки» (Л. Венгер). Аналіз отриманих результатів дозволив визначити вихідні рівні сформованості таких когнітивних компонентів, як креативність, образне та асоціативне мислення, просторове та дивергентне мислення, а також емоційно-ціннісний компонент;

2) формувальний етап (листопад 2024 – квітень 2025 року) – у навчальний процес було впроваджено експериментальну програму, спрямовану на розвиток творчого мислення молодших школярів засобами казки. У межах цього етапу використовувалися спеціально розроблені методичні прийоми:

творче моделювання казкових ситуацій, сюжетно-рольові ігри, інтегровані уроки з елементами творчої діяльності та активні методи формування асоціативного мислення. Під час реалізації програми здійснювався постійний моніторинг змін у розвитку творчих здібностей дітей, що дозволило визначити ефективність застосованих методик;

3) контрольний етап (травень 2025 року) – проведено повторну діагностику рівня творчого мислення молодших школярів за тими ж методиками, що використовувалися на констатувальному етапі. Отримані дані були проаналізовані та порівняні з початковими результатами, що дало можливість оцінити ефективність впровадженої методики та виявити динаміку змін у рівні розвитку творчого мислення дітей.

На констатувальному етапі експерименту було проведено оцінку початкового рівня розвитку творчого мислення молодших школярів. Дослідження дозволило виявити ступінь сформованості основних компонентів креативного мислення, таких як гнучкість, оригінальність та варіативність ідей. Також було проаналізовано рівень розвитку образного, асоціативного та просторового мислення учнів, що дало змогу визначити їхню здатність до нестандартного мислення. Отримані результати дозволили встановити загальні тенденції у розвитку творчих здібностей дітей та окреслити напрями подальшої роботи з їх удосконалення.

Методика «Незавершених речень» (Е. Торренс) була спрямована на оцінку рівня розвитку креативності, гнучкості мислення та здатності дітей до генерації нестандартних ідей. Учням пропонувалося завершити серію речень, що дозволило оцінити їхню здатність до оригінального мислення та використання асоціативних зв’язків.

Розподіл рівнів розвитку креативності серед учнів:

- Високий рівень – 15% (8 учнів) (відповіді містили нестандартні ідеї, несподівані логічні зв’язки, асоціативні рішення).
- Достатній рівень – 30% (16 учнів) (спостерігалися спроби творчого підходу, але без яскраво виражених оригінальних рішень).

- Середній рівень – 35% (19 учнів) (відповіді учнів були передбачуваними, містили мінімум творчих елементів).

- Низький рівень – 20% (11 учнів) (учні використовували шаблонні висловлювання, демонстрували слабку здатність до креативного мислення, деякі уникали відповідей) (табл. 2.2, рис. 2.1).

Таблиця 2.2 – Розподіл рівнів креативності

Рівень креативності	Відсоток учнів	Кількість учнів
Високий	15	8
Достатній	30	16
Середній	35	19
Низький	20	11

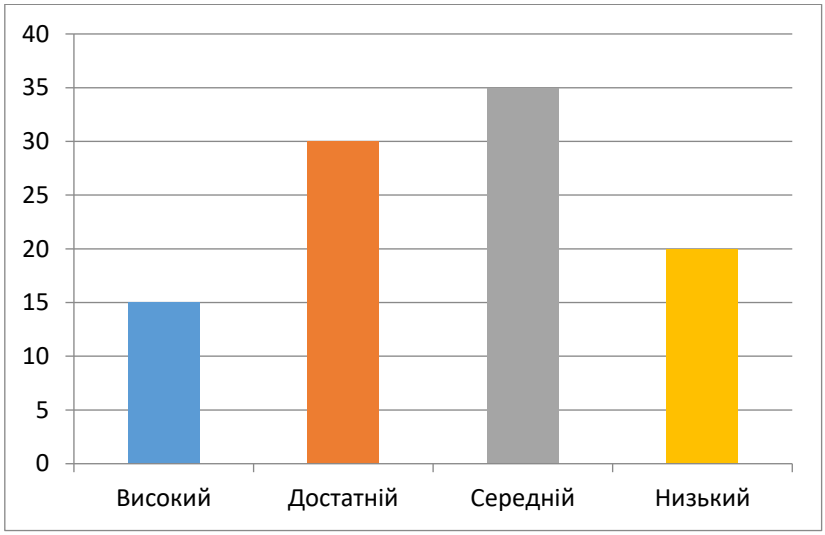

Рисунок 2.1 – Розподіл рівнів розвитку креативності серед учнів

Отримані дані свідчать, що значна частина дітей має середній або низький рівень розвитку креативності, що вказує на необхідність застосування методик, спрямованих на стимулювання творчого мислення, гнучкості уяви та асоціативного пошуку.

Методика «Незакінчені малюнки» (Е. Торенс) дозволила оцінити рівень розвитку образного та просторового мислення, здатність дітей до комбінування

графічних елементів і створення нових форм. Учням пропонувалися незавершені графічні елементи, які вони мали доповнити за власним бажанням.

Розподіл рівнів розвитку образного мислення серед учнів:

- Високий рівень – 12% (6 учнів) (малюнки містили складні образи, унікальні деталі, несподівані композиційні рішення).
- Достатній рівень – 28% (15 учнів) (роботи дітей мали логічну завершеність, але в більшості випадків використовували типові сюжетні схеми).
- Середній рівень – 38% (20 учнів) (учні домальовували елементи без глибокого осмислення, малюнки були схожими один на одного, містили мінімум деталей).
- Низький рівень – 22% (13 учнів) (малюнки були примітивними, дитина або не завершувала роботу, або просто дублювала запропоновані елементи без додаткових деталей) (табл. 2.3, рис. 2.2).

Таблиця 2.3 – Розподіл рівнів образного мислення

Рівень образного мислення	Відсоток учнів	Кількість учнів
Високий	12	6
Достатній	28	15
Середній	38	20
Низький	22	13

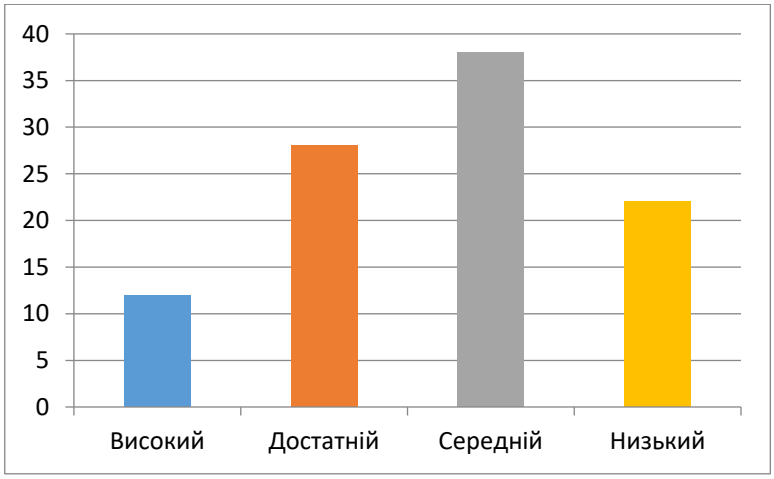

Рисунок 2.2 – Розподіл рівнів розвитку образного мислення серед учнів

Отримані результати демонструють, що майже 60% дітей мають середній або низький рівень розвитку образного мислення, що вказує на необхідність формування навичок уявної трансформації форм та їхнього комбінування в творчий сюжет.

Методика «Будиночки» (Л. Венгер) була спрямована на оцінку рівня асоціативного мислення, вміння дітей встановлювати логічні зв'язки між середовищем та казковими персонажами, а також пояснювати свій вибір.

Розподіл рівнів розвитку асоціативного мислення серед учнів:

- Високий рівень – 18% (10 учнів) (учні легко знаходили логічні зв'язки, пропонували оригінальні варіанти, використовували метафори та нестандартні пояснення).
- Достатній рівень – 32% (17 учнів) (пояснення були логічними, але традиційними, без глибокого аналізу або несподіваних асоціацій).
- Середній рівень – 34% (18 учнів) (діти встановлювали очевидні зв'язки, не аналізували можливі альтернативи).
- Низький рівень – 16% (9 учнів) (відповіді хаотичні, без обґрунтування, деякі учні не могли пояснити свій вибір) (табл. 2.4, рис. 2.3).

Таблиця 2.4 – Розподіл рівнів асоціативного мислення

Рівень асоціативного мислення	Відсоток учнів	Кількість учнів
Високий	18	10
Достатній	32	17
Середній	34	18
Низький	16	9

Аналіз відповідей свідчить, що більшість учнів (понад 50%) потребують розвитку асоціативного мислення та формування навичок аргументації своїх рішень.

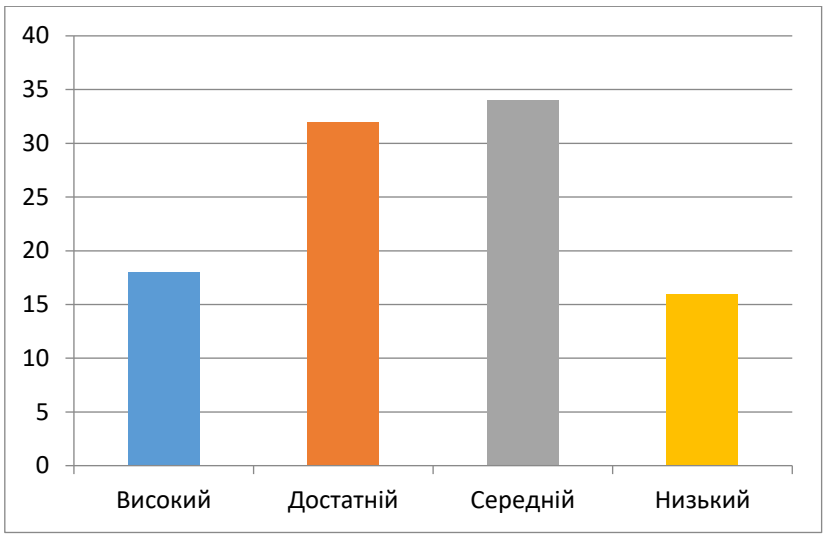

Рисунок 2.3 – Розподіл рівнів розвитку асоціативного мислення серед учнів

Отримані результати констатувального етапу експерименту показали, що рівень розвитку творчого мислення молодших школярів є нерівномірним і потребує вдосконалення. Аналіз даних засвідчив, що лише 12–18% учнів продемонстрували високий рівень сформованості творчих здібностей за всіма методиками. У той же час більшість дітей, а саме 60–70%, мали середній або низький рівень розвитку креативного мислення, що свідчить про недостатню реалізацію їхнього творчого потенціалу. Це вказує на необхідність впровадження цілеспрямованих методичних підходів, які сприятимуть активізації творчої діяльності учнів.

Під час дослідження були виявлені основні проблемні аспекти, що впливають на рівень розвитку творчого мислення школярів. Багато дітей демонстрували труднощі у генерації нестандартних ідей, що свідчило про шаблонність мислення та відсутність варіативності рішень. Також спостерігався слабкий рівень розвитку образного мислення та візуалізації, що ускладнювало виконання завдань, пов’язаних із творчим моделюванням. Окрім того, значна частина учнів мала труднощі у встановленні логічних зв’язків між об’єктами та поясненні своїх рішень.

З огляду на отримані результати було визначено необхідність застосування

спеціальних методик, спрямованих на стимулювання розвитку креативного, образного та асоціативного мислення у молодших школярів. Виявлена потреба у використанні інтерактивних підходів, які активізують творчу діяльність дітей і сприяють розвитку їхньої здатності до пошуку нестандартних рішень. Саме з цією метою на формувальному етапі експерименту було впроваджено програму, що включала спеціально розроблені вправи та творчі завдання. Їхня мета полягала у розвитку уяви, гнучкості мислення, здатності до комбінування елементів і створення нових асоціацій.

2.2 Педагогічні умови ефективного використання казки для розвитку творчого мислення

Розвиток творчого мислення молодших школярів є одним із ключових завдань сучасної освіти, оскільки креативність сприяє здатності учнів до нестандартного розв’язання проблем, розвитку уяви та формуванню навичок самовираження. Одним із найефективніших засобів для цього є казка, яка має величезний потенціал для розвитку фантазії, образного та асоціативного мислення.

Для того щоб казка дійсно стала інструментом формування творчого мислення, необхідно створити певні педагогічні умови, які сприяють активному залученню учнів у процес осмислення та моделювання казкових сюжетів.

Нами визнано такі педагогічні умови ефективного використання казки:

1. Інтерактивні методи роботи з казкою.
2. Розвиток варіативного мислення через зміну та трансформацію казкових сюжетів.
3. Створення умов для самостійної творчої діяльності (створення власних казок, сюжетно-рольові ігри, казкотерапія).
4. Інсценізація казок як форма активного засвоєння матеріалу.
5. Інтеграція казки в навчальну діяльність.

Розглянемо визначені умови більш детально.

1) Інтерактивні методи роботи з казкою

Для того щоб казка дійсно стала інструментом формування творчого мислення, необхідно створити певні педагогічні умови, які сприяють активному залученню учнів у процес осмислення та моделювання казкових сюжетів. Першим кроком стає спільне «добудовування змісту» на передчитанні: учитель демонструє обкладинку або ілюстрації до української народної казки «Заяче сало» і ставить серію запитань-гачків, що відкривають поле гіпотез. Діти формують «хмару припущень» про персонажів, мотиви й можливий конфлікт, позначають символами можливі «ключі» сюжету. Гіпотези коротко фіксуються на стікерах і групуються за темами «герої», «перешкоди», «хитрість». Уже тут діти вчаться розпізнавати структуру оповіді та прогнозувати хід подій, що прямо активізує дивергентне мислення.

Наступний етап – уточнення припущень через роботу з деталлю. Учні уважно розглядають заголовок «Заяче сало», добирають до нього асоціації та можливі пояснення, а потім перевіряють, які з них мають сюжетний потенціал. Відбувається колективне «сіювання ідей»: що може слугувати «салом» у метафоричному плані, як предмет може змінювати ролі впродовж оповіді. Учитель підсвічує думки, що містять прихований конфлікт або несподівану причинно-наслідкову нитку. Так формується навичка цілеспрямованого фантазування, де кожна асоціація підпорядкована майбутній дії.

Під час читання доречно застосувати прийом «стоп-кадрів» на матеріалі Кіплінга «Мауглі йде до людей». Текст читається уривками, а після кожного з них учні відповідають на «Що було б, якби…?» з прив’язкою до характерів і «законів джунглів». Наприклад: як би змінилася історія, якби Мауглі не відчув поклику племені або якби Балу заборонив перехід у людський світ. Кожна група швидко ескізує міні-сцену альтернативи, добирає 2–3 репліки та коротке пояснення логіки персонажа. Так діти вчаться бачити сюжет як систему виборів, а не фіксовану «доріжку».

Щоб «стоп-кадри» не перетворилися на випадкові фантазії,

запроваджується правило опори на текст. Будь-яка альтернатива має підтверджуватися хоча б двома деталями з прочитаного уривка: рисою характеру, раніше заявленим правилом спільноти або символом. Наприклад, рішення Багіри підкріплюється її попередніми попередженнями про вогонь і свободу; крок Мауглі – його потребою приналежності. Учитель модерує дискусію так, щоб діти навчилися відрізняти довільну вигадку від осмисленої творчої трансформації. Це дисциплінує уяву й підводить до сюжетотворення.

Метод «каруселі запитань» активує проблемний діалог на матеріалі сучасної казки Галини Гузовської-Корицької «Лисичка-комерсантка». Клас поділяється на два кола, учні з внутрішнього кола ставлять партнерам запитання, спрямовані не на відтворення факту, а на пояснення мотивів і наслідків торгу. Зовнішнє коло відповідає й одразу формулює зустрічні запитання: про межі хитрості, етичність реклами, вплив поведінки Лисички на громаду. Після кількох обертів у кожного формується «кошик ракурсів», що збагачує майбутні інтерпретації. Так розвивається уміння бачити тему багатошарово.

Щоб поглибити «карусель», учитель вводить три рівні питань: фактичні, інтерпретаційні та ціннісні. Фактичні уточнюють подію; інтерпретаційні вимагають пояснити причинно-наслідкові зв’язки; ціннісні переводять розмову у площину норм і правил спільноти. На «Лисичці-комерсантці» це дозволяє учням самостійно вивести поняття чесного обміну, прозорості й довіри. Діти порівнюють торг Лисички з альтернативними моделями взаємовигідності, які вони самі придумують. У такий спосіб дискусія стає майданчиком для креативних рішень.

Для розвитку емпатійного та образного мислення застосовується «гаряче крісло героя». Один учень стає Мауглі або Лисичкою, а інші ставлять запитання від імені Балу, Багіри, мешканців ярмарку чи нейтрального свідка. Відповідаючи в ролі, дитина має дотримуватися логіки персонажа й за потреби імпровізувати факти з його минулого, що пояснюють мотивацію. Це природно веде до створення альтернативних біографічних ліній і мотивів дії. У результаті учні тренують уміння моделювати характер як джерело сюжету.

Щоб утримати глибину «гарячого крісла», вводиться «паспорт ролі» – коротка картка з ключовими цінностями, страхами та бажаннями героя. Для Мауглі це потреба у приналежності, повага до «закону джунглів», цікавість до людського світу; для Лисички – прагнення вигоди, соціальна спритність, чуття на слабкі місця опонента. Перед інтерв'ю роль уважно вивчається і доповнюється учнями, що стимулює аналітичне читання. Потім іде інтерв'ю, де відповіді повинні корелювати з «паспортом». Так вибудовується цільна творча логіка образу.

«Візуальна мозаїка» спрямована на розвиток асоціативності та метафоричного мислення. Команди отримують картки-символи (вода, слід, вузол, вікно, ваги, ключ) і зіставляють їх із моментами в «Заячому салі», «Дев'яти братах-сіроманцях» і п'єсі-казці Світлани Конощук «Обережно, Незнайомець!». Учні пояснюють, як «вода» в Кіплінга може бути межою між світами, «слід» у хорватській казці – пам'яттю про братерство, «ваги» в п'єсі – моральним вибором під час зустрічі з незнайомцем. Символи переносяться між текстами й змінюють значення залежно від контексту. Це вчить бачити в одному предметі кілька сенсів і створювати власні метафори.

Щоб зробити «мозаїку» продуктивною, вводиться завдання на конструювання «ланцюжка символів». Кожна група вибудовує міні-оповідь із трьох карток, пояснюючи, як символи переходять один в один і керують поведінкою героя. Наприклад: «ключ → вікно → ваги» як шлях Мауглі до світу людей і до моральної оцінки своїх учинків; «слід → вузол → вода» як пам'ять і клятва братів-сіроманців, що веде до переходу через випробування. Ланцюжки презентуються й порівнюються за оригінальністю та логічністю. Так діти входять у механіку образотворення.

Інтерактив «відкритий фінал» допомагає доводити творчу ідею до продукту. Учні читають «Лисичку-комерсантку» до кульмінації, після чого кожна група створює власний кінець у форматі коміксу, ілюстрованого абзацу або короткого аудіосценарію. Обов'язкові критерії: відповідність характеру героїв, видима причина зміни подій, смислове «післясмак». Так виробляється

уміння завершувати історію не випадковим «щасливим кінцем», а продуманим рішенням. Водночас відточуються навички командної праці.

Для об’єктивності впроваджується взаємооцінювання «ринок фіналів». Кожна група викладає свою версію на «прилавок», а інші – оцінюють за трьома шкалами: оригінальність, логічність і моральне послання. Дозволяється купувати «ідеї» одне в одного – брати цікаві ходи з посиланням на авторів і доопрацьовувати в наступній ітерації. Така економіка творчості показує дітям цінність прозорих запозичень і колективного вдосконалення. У підсумку зростає якість сюжетних рішень і рефлексія над власним стилем.

Щоб підтримати різні рівні підготовки, кожен інтерактив має диференціацію. Для сильніших учнів – завдання на переосмислення правил світу («Що зміниться, якщо закон джунглів матиме винятки?»), для тих, хто потребує опори, – картки-підказки з готовими питаннями, символами, зразками реплік. У «гарячому кріслі» менш упевнені можуть працювати в парі: один відповідає, другий допомагає шукати в тексті підтвердження. Така підтримка дозволяє всім бути співтворцями, а не пасивними спостерігачами. Це важлива умова розвитку творчого мислення кожної дитини.

Паралельно формується культура доказовості й поваги до авторського задуму. На всіх етапах учитель наголошує: будь-яка творча пропозиція має спиратися на текст, характер і логіку світу. Учні вчаться формулювати короткі обґрунтування: «Ми так змінили, бо в уривку є натяк…», «Цей жест відповідає раніше сказаному героєм…». Така відповідальна уява переводить фантазію в творчість, що створює новий смисл і не руйнує первісної ідеї. Виробляється шкільний стандарт мислення «вигадую – доводжу – презентую».

Важливою складовою є швидка фіксація ідей і повернення до них. Після «каруселі запитань» та «мозаїки» кожен учень занотовує в «скетчбук» найцікавіші питання, символи й сюжетні ходи, які хотів би розвинути. На початку наступного уроку 2–3 записи перетворюються на мікросцени або короткі описи альтернатив, що обговорюються в парах. Регулярність такої рутини створює безперервний цикл творчості, коли уроки взаємно підживлюють

один одного. Це дає відчутну динаміку зростання ідей.

І, насамкінець, інтерактивні методи з’єднуються в міні-проєкти, що масштабують здобутки. Наприклад, «Атлас рішень героїв»: для «Заячого сала», «Дев’яти братів-сіроманців», «Мауглі йде до людей», «Лисички-комерсантки» та п’єси «Обережно, Незнайомець!» учні збирають вузлові точки вибору, варіанти альтернатив і наслідки. Кожен кейс має мапу символів і короткий «паспорт ролей». Такий проєкт стає банком сюжетних інструментів класу й опорою для наступних творчих робіт. Учні бачать, як методично з дрібних кроків виростає справжня креативність.

Описані прийоми – передчитальні гіпотези, «стоп-кадри», «карусель запитань», «гаряче крісло», «візуальна мозаїка», «відкритий фінал» – створюють навчальне середовище, де кожна дитина мислить, моделює, доводить і презентує. Вони тримаються на трьох опорах: опора на текст, свобода варіантів і культура аргументації. Приклади з «Заячого сала», «Дев’яти братів-сіроманців», «Мауглі йде до людей», «Лисички-комерсантки» та «Обережно, Незнайомець!» демонструють, як ті самі методи працюють у різних жанрах і контекстах. Саме тому інтерактив із казкою перестає бути репродукцією і стає інструментом справжнього формування творчого мислення молодших школярів.

2) Розвиток варіативного мислення через зміну та трансформацію казкових сюжетів

Для того, щоб казка дійсно стала інструментом формування творчого мислення, необхідно створити певні педагогічні умови, які сприяють активному залученню учнів у процес осмислення та моделювання казкових сюжетів. Варіативність доцільно починати з техніки «зміни параметра», коли трансформується лише один компонент уже відомої історії. На прикладі української народної казки «Заяче сало» учитель пропонує перенести дію з лісу у міський дворик і разом із дітьми простежує, як урбанізоване середовище змінює джерела небезпеки, способи маскування та арсенал хитрощів. Учні порівнюють початкову і видозмінену експозиції, уточнюють, що саме стало «двигуном» нової колізії, і фіксують причинно-наслідкові зв’язки. Так

формується відчуття керованості уяви: невеликий зсув параметра породжує іншу логіку подій, а отже, іншу лінію рішень героя.

Розгортаючи цю ж техніку, змінюємо часову епоху без втрати ядра сюжету. «Заяче сало» у майбутньому означає появу нових предметів-замінників, інших каналів комунікації та нових соціальних правил, що впливають на «вартість» хитрості. Діти моделюють, як технології підсилюють або послаблюють традиційні трюки: наприклад, хитрощі мають бути менш помітними, бо спільнота швидше викриває обман. Учитель допомагає відрізнити ефекти сценографії від справжніх сюжетних наслідків, щоб зберегти логіку характерів. У підсумку виникають кілька життєздатних версій, які демонструють дисциплінованe фантазування.

Ще одна варіація – зміна рольової функції центрального персонажа. Якщо у «Заячому салі» головний герой традиційно постає як хитрун, то в трансформації він стає помічником, що спрямовує інших до безпечних рішень. Учні перераховують сцени, де хитрість можна замінити порадою чи солідарною дією, і перевіряють, чи не руйнується тоді напруга конфлікту. З’являється усвідомлення, що смислова інновація не обов’язково пов’язана з ускладненням фабули – інколи достатньо етично перефокусувати роль. Це вчить поєднувати творчу свободу з внутрішньою узгодженістю світу казки.

Прийом «переміщення героя» розвиває комбінаційне мислення, коли персонаж однієї історії потрапляє в іншу нормативну систему. Клас моделює зустріч Мауглі з хорватськими «дев’ятьма братами-сіроманцями» і фіксує, які закони поведінки входять у суперечність: кодекс братерства, «закон джунглів», уявлення про лідерство і взаємодопомогу. Учні конструюють кілька варіантів першого контакту й обирають той, де цінності не знищують одна одну, а знаходять продуктивне узгодження. У такий спосіб розвивається вміння перекладати правила з одного світу в інший, зберігаючи переконливість характерів.

Кросовер зі світом п’єси-казки Світлани Конощук «Обережно, Незнайомець!» відкриває простір для соціально значущих рішень. Що станеться,

якщо Лисичка з «Лисички-комерсантки» опиниться у шкільному дворі, де діють правила безпечної взаємодії з незнайомцями? Діти порівнюють інструменти впливу героїні на покупців із тими, що використовує маніпулятор у п'єсі, і шукають межу між підприємливістю та небезпечною маніпуляцією. Такий аналіз породжує альтернативні сцени, у яких герої п'єси нейтралізують «ярмаркові хитрощі» Лисички коректними, але дієвими способами. Варіативність тут стає тренуванням етичної гнучкості.

Техніка «зміни точки зору» переводить новизну з площини фабули у площину наратії. Учні переповідають ключовий фрагмент «Мауглі йде до людей» очима Багіри, фіксуючи, як інакше звучить мотивація переходу в людське плем'я, або від імені «хранителя джунглів», який оцінює наслідки для екосистеми. У «Лисичці-комерсантці» новий ракурс надає голос ошуканому покупцеві чи мовчазному свідку торгу, що бачить мікрожести маніпуляції. Виникають альтернативні інтерпретації однієї й тієї ж сцени, які стають зернами для нових сюжетних відгалужень. Діти відчувають, як оповідач керує смислами.

Щоб ракурс був методично точним, вводиться «контракт оповідача»: кожна версія мусить зберігати факти події, але має право по-новому ранжувати емоційні акценти та причинні зв'язки. Наприклад, Багіра підкреслює ризики й відповідальність, «хранитель джунглів» – баланс сил у природі, свідок торгу – психологію натовпу. Кожна команда виписує три-чотири ключові речення, що показують переакцентування, та коротко пояснює, чому таке фокусування народжує іншу мораль ситуації. Це зміцнює навичку усвідомленої інтерпретації як ресурсу творчості.

Вправи «Що, якби закони світу змінилися?» тренують роботу з обмеженнями – центральний механізм оригінальності. На матеріалі хорватської казки пропонується правило: допомога дозволена лише тричі, або кожен порятунок потребує жертви, яку спільнота обговорює наперед. Учні перебудовують схему подій, зважують, де виникне нова кульмінація і як перерозподіляться ролі братів. Порівнюючи версії, вони бачать, що «жорсткі» умови не збіднюють сюжет, а роблять його напруженішим і значущішим.

Формується звичка творити всередині рамок, а не всупереч їм.

Далі вводиться матриця обмежень для різних світів казок, аби навчитися переносити принцип. У світі Мауглі змінюється «ціна вогню» або правило прийняття до племені; у «Лисичці-комерсантці» – норми чесного обміну, що фіксуються громадою; у п'єсі Конощук – протокол безпеки взаємодії з незнайомцями. Кожна група випробовує один параметр і описує, як він перекроює ланцюжок подій та ускладнює вибори героїв. Порівняння результатів виявляє універсальні механізми побудови напруги. Учні вчаться проєктувати закони світу під задум.

«Мікс мотивів» перетворює архетипи на конструктор. Команди отримують картки «випробування трьома завданнями», «помічник-наставник», «хитрість», «перехід у нову спільноту», «небезпека від незнайомця» і конструюють міні-сюжети, поєднуючи елементи з різних казок. Наприклад, шлях Мауглі до людей поєднується з чесним варіантом торгу, який пропонує спільнота братів-сіроманців, а загроза від незнайомця з п'єси стає перевіркою на зрілість героїв. Учні помічають, що унікальність народжується не з «нових цеглин», а з несподіваних поєднань відомих блоків. Це розвиває композиційне чуття.

Щоб підняти планку, вводиться вимога логічної зв'язності міксів. Кожен сюжет має пояснити, чому саме цей наставник допомагає, чому саме такі три завдання і як хитрість не суперечить цінностям спільноти. Групи захищають свої рішення короткими аргументами, посилаючись на риси характерів і «закони» відповідних світів. За підсумком учні отримують «мову казки» як систему правил комбінування мотивів, а не як набір випадкових ідей. Така грамотність робить варіювання усвідомленим і продуктивним.

«Доказ-реформуляція» поєднує варіативність із критичністю. Кожна група формулює сміливу тезу: «Лисичка-комерсантка – не просто хитрун, а реформатор торгівлі», «Мауглі не тікає від джунглів, а розширює їхній моральний горизонт», «Незнайомець – випробування на зрілість шкільної спільноти». Далі учні підбирають сцени та репліки, які підтримують тезу, і моделюють альтернативні події, що її спростовують. Обов'язкове правило –

кожна інтерпретація має текстову опору й внутрішню логіку дій.

Завершальним кроком стає публічний захист переформульованих смислів із зустрічною критикою ровесників. Команди презентують свої версії, позначають «точки доказу» і «точки слабкості», а аудиторія пропонує корекції або сильніші контраргументи на матеріалі тих же казок: «Заяче сало», «Дев'ять братів-сіроманців», «Мауглі йде до людей», «Лисичка-комерсантка», «Обережно, Незнайомець!». Такий академічний формат вчить відповідально перетлумачувати й рецензувати, утримуючи баланс між сміливістю і переконливістю. Учні виходять із відчуттям, що варіативність – це розумна інтелектуальна дія, яка має наслідки для змісту, етики й композиції твору.

Таким чином, зміна параметра, переміщення героя, зміна точки зору, модифікація законів світу, міксування мотивів і доказово-реформульовані інтерпретації створюють повний цикл формування варіативного мислення. Кожен крок опирається на конкретні тексти з переліку й демонструє, як невелика трансформація породжує нові смисли без виходу за межі казкової логіки. Учні не лише вигадують, а й керують ідеями, зважують їхню відповідність характеру та правилам світу, уміють захистити і вдосконалити свої рішення. Саме така педагогічна архітектура робить творчість керованою та плідною в реальних навчальних ситуаціях.

3) Створення умов для самостійної творчої діяльності (власні казки, сюжетно-рольові ігри, казкотерапія)

Самостійне казкотворення починається з чіткої «технічної опори». Учитель видає дітям «паспорт казки», у якому визначено місце дії, героя, помічника, випробування, нагороду та мораль, і коротко показує, як ці поля працюють на прикладі української народної казки «Заяче сало». Далі учні обирають варіацію на той самий архетип: головним стає маленький, але кмітливий герой, що перемагає завдяки винахідливості. Разом прописуються можливі перешкоди й міні-«гачки», які зроблять сцену напруженою. Така структурована опора знижує страх чистого аркуша й переводить фантазію в кероване конструювання.

Другий крок – робота з предметом-символом, що замінює «сало» і несе сюжетну функцію. Діти пропонують камінчик-оберіг, пиріжок-сигнал, вузлик-пам’ятку, ключик-домовик і пояснюють, як предмет допомагає герою діяти розумно, а не силою. Учитель ставить запитання: «Що зміниться, якщо символ втратить магічність?» або «Як його можна використати неочікувано?». Після обговорення учні занотовують три можливі «ходи» з предметом і вибирають найлогічніший. Центральне правило – кожна ідея спирається на причинно-наслідковий зв’язок, а не тільки на ефект дивини.

Поступове зняття підтримки відбувається через «сходинки самостійності». На першій сходинці клас створює колективну мікроказку за матрицею «Заячого сала», на другій – учні працюють у парах і самі добудовують випробування, на третій – пишуть індивідуальну історію з власним символом і моральним висновком. Для самооцінювання вводяться прості критерії: оригінальність предмета, логічність плану, ясність моралі. Учні підкреслюють у тексті місце, де герой проявляє кмітливість, і коротко пояснюють, чому саме ця дія найкраща.

Сюжетно-рольові ігри забезпечують практику «життя в ролі» й переносять ідеї в дію. За мотивами «Мауглі йде до людей» організовується гра «Рада Племені», де є старійшини, мисливці й новачки, а на порядку денному – прийняття Мауглі. Кожен учень готує позицію, спираючись на текст: посилається на «закон джунглів», досвід персонажів, попередні вчинки. Модератор фіксує висловлені аргументи на «скрижалі племені», після чого відбувається голосування й формулюється короткий «закон». Діти переживають відповідальність рішення і бачать, як норми народжуються в діалозі.

Ротація ролей і артефакти поглиблюють проживання. Ті самі учні в наступному раунді міняються ролями: учорашній опонент стає захисником Мауглі, щоб спробувати інший кут зору. Групи виготовляють прості атрибути – «вогонь», «знак племені», «шкуру-відзнаку» – і вчаться через предмет розкривати мотиви. Один епізод спеціально програється двома стилями: як ритуал і як щира розмова рівних. Порівняння демонструє, як форма взаємодії впливає на смисл сцени та на подальший хід подій у власних казках учнів.

Рефлексія після гри переводить досвід у текст. Кожен записує короткий «лист Мауглі до самих себе» або «пораду від Багіри», у якій фіксує головний урок вибору. Учитель пропонує перетворити ці тексти на «вставні свідчення» у власних оповідях: коли герой стоїть перед випробуванням, він згадує правило чи пораду. Так сюжетно-рольовий досвід стає живою опорою для письма, а не окремою активністю. Учні відчувають, що їхні історії збагачуються психологічною глибиною.

Казкотерапевтичні міні-сесії будуються на матеріалі п’єси-казки Світлани Конощук «Обережно, Незнайомець!» і спрямовані на емоційну грамотність. Спершу в безпечній дискусії визначаються «сигнали тривоги» та «сигнали довіри», які діти знаходять у репліках і діях персонажів п’єси. Потім групи створюють «безпечні історії»: як би вони поводилися в аналогічній ситуації, на кого спиралися, які слова допомоги вжили б. Учитель стежить, щоб кожен крок мав чіткий і простий алгоритм. Робота відбувається без морального тиску, у форматі підтримки.

Метафоричні вправи допомагають пережити складні почуття непрямо й екологічно. Учні добирають символи до п’єси: «ваги» як моральний вибір, «ключ» як право сказати «ні», «вікно» як шлях до безпечного дорослого. За цими символами будуються короткі сцени-мініатюри: як герой помічає «ваги» у собі та змінює дію; як «ключ» з’являється у момент сумніву. Завершуємо вправою «листи підтримки від персонажів»: позитивні герої звертаються до молодших школярів із простими фразами підбадьорення. Поступово тривога зменшується, а впевненість у власній здатності діяти зростає.

«Майстерня переінакшень» – щотижнева рутина, що формує сміливість проб і помилок. За мотивами хорватської казки «Дев’ять братів-сіроманців» діти приносять міні-казки «десята сестра-миротвориця», «випробування голосом совісті», «обітниця братерства». Обов’язковий формат взаємовідгуку: «що зачепило», «що здивувало», «де можна ризикнути ще сміливіше». Учитель тримає тон доброзичливості й конкретності, щоб критика була інструментальною. Регулярність виробляє ритм письма й знімає страх перед

чернеткою.

Щоб зберігати і розвивати ідеї, учні ведуть «скетчбук ідей». Туди заносяться «іскри» з уроків: незвичні предмети-помічники з «Заячого сала», правила з «Ради Племені», метафори безпеки з п’єси Конощук, ярмаркові репліки з «Лисички-комерсантки». На початку кожного заняття кілька записів перетворюються на мікросюжети: три речення про проблему, два – про план дії, одне – про мораль. Так формується особистий «банк образів», до якого дитина звертається, коли пише більшу історію.

Публікація творчих продуктів завершує цикл і підсилює внутрішню мотивацію. Клас укладає збірку «Наші казки на новий лад» із розділами «Хитромудрі історії», «Казки про вибір», «Казки про безпеку», де кожен текст супроводжується ілюстрацією й коротким «листом від автора». Учні чесно позначають джерела натхнення: «Заяче сало», «Дев’ять братів-сіроманців», «Мауглі йде до людей», «Лисичка-комерсантка», «Обережно, Незнайомець!». Презентація збірки іншим класам і батькам дає відчуття значущості власного голосу. Такий публічний крок закріплює звичку доводити задум до результату.

Щоб зроблене стало підґрунтям для подальшого росту, вводиться зрозуміла система оцінювання-підказки. Критерії прості: оригінальність прийому, логічність ходу подій, відповідність характеру героя, ясність моралі, емоційний ефект. Приклади з «Лисички-комерсантки» допомагають побачити межу між винахідливістю та маніпуляцією; сцени з «Мауглі йде до людей» – як рішення має опиратися на правило світу; мотив братерства з хорватської казки – як підтримка змінює розв’язання конфлікту. Діти використовують рубрику як інструмент редагування, а не як «суд».

Зрештою, ці практики – «паспорт казки», робота із символом, сходинки самостійності, «Рада Племені», метафоричні сесії за п’єсою Конощук, «майстерня переінакшень», «скетчбук ідей» і публікація – утворюють безперервний цикл творчої діяльності. Він поєднує безпечне середовище з вимогливими, але посильними завданнями, постійною рефлексією та відчутною аудиторією. Сюжети на основі «Заячого сала», «Дев’яти братів-сіроманців»,

«Мауглі йде до людей», «Лисички-комерсантки» й «Обережно, Незнайомець!» дають дітям знайомі, але гнучкі моделі дії. Саме в такому форматі молодші школярі відчувають себе не лише читачами, а й авторами, здатними винаходити, перевіряти та відповідально презентувати власні казки.

4) Інсценізація казок як форма активного засвоєння матеріалу

Для того щоб казка дійсно стала інструментом формування творчого мислення, необхідно «розкласти» текст на дії, темп і мізансцени, а потім зібрати його в сценічний задум. Починаємо з етюду за «Заячим салом»: учні розподіляють ролі оповідача, героя, опонентів та навіть предметів-символів, обираючи для них характер руху й пауз. Група разом вирішує, як показати кмітливість героя без прямих пояснень – через міміку, короткі «погляди-натяки», зміни позицій у просторі. Діти вчаться перекодовувати словесний образ у видиму дію, що і є ядром творчого мислення. Одночасно формується відчуття ритму й композиції сцени, адже кожний хід має мати причину і наслідок.

Для поглиблення етюду вводимо прийом «видима хитрість». Учні шукають у «Заячому салі» мить, коли задум героя народжується, і роблять її сценічним центром: короткий шепіт із предметом-символом, «заморожена» пауза оповідача, світловий акцент на руці. Окрема підгрупа відповідає за сценографію з простих матеріалів: ящик як «пеньок», стрічка як «стежка», мотузка як «межа небезпеки». Так школярі засвоюють, що сенс народжується з узгодженості слова, жесту й простору. Рефлексія після прогону вчить називати прийоми і пояснювати, чому вони працюють.

Інсценізація «Мауглі йде до людей» вибудовується як поєднання звукоряду і пластики. Одна група створює «голос джунглів» – шум листя, поклики тварин, ритм кроків, що змінюється залежно від напруги; інша опрацьовує пластику персонажів: хода Балу, стрибок Багіри, рішучий крок Мауглі до вогню. Діти бачать, як інтонація та рухи моделюють характер і внутрішній вибір, інколи промовистіше за репліки. Ми порівнюємо дві версії однієї сцени: із мінімумом звуку та з насиченим звуковим шаром, щоб усвідомити роль акустики. Це прямо живить креативність і відкриває шлях до

комбінування засобів.

Щоб уникнути «ілюстраційності», вводимо завдання «поворот смислу через пластику». Наприклад, у моменті, коли Мауглі наближається до вогню, одному акторові пропонується зіграти сумнів і уповільнення, іншому – внутрішній стрибок рішучості. Клас фіксує, як змінюється сенс сцени й ставлення глядача до героя. Далі діти знаходять у тексті аргументи на користь обраної інтерпретації, тренуючи відповідальну уяву. Так формується навичка керувати емоційним тоном, а не тільки відтворювати події.

Сучасну «Лисичку-комерсантку» доцільно ставити як «ярмаркову сцену», де соціальна взаємодія - головний об’єкт гри. Учні будують «лавки», прописують репліки-«торги», вигадують рекламні вигуки й сценічні «ходи» Лисички, які підкреслюють її спритність. Паралельно інша група моделює альтернативу – чесну торгівлю та взаємовигідний обмін із прозорими правилами. Після двох прогонів клас порівнює ефект: де виникає довіра, де – маніпуляція, і як це зчитується через інтонацію, дистанцію і темп. Учні роблять висновок, що етика сюжету втілюється у сценарних рішеннях.

П’єса-казка Світлани Конощук «Обережно, Незнайомець!» ідеальна для формату «форум-театру». Сцена зустрічі з незнайомцем програється кілька разів; глядач може зупинити дію, зайняти місце героя й запропонувати інший, безпечніший крок. Діти досліджують, як одна репліка або зміна дистанції впливають на результат, і збирають «банк безпечних дій». Такий спосіб поєднує творче моделювання з життєвою компетентністю та зменшує тривожність. Одночасно розвивається моральне чуття і відповідальна уява щодо наслідків.

Інсценізаційні «мікси» укріплюють уміння синтезувати різні світи та правила. Клас готує короткі скетчі «Зустріч героїв»: Мауглі радиться з Лисичкою про правила торгу і межі хитрості; брати-сіроманці просять у Балу настанов перед випробуванням; персонажі п’єси радяться з героями народної казки, як упізнати небезпеку. У кожному кросі фіксуємо, які норми конфліктують, а які – доповнюють одна одну. Діти вчаться будувати «мости» між кодексами та знаходити спільні етичні стрижні. Це збагачує репертуар сценарних рішень і

підвищує гнучкість мислення.

Щоб «мікси» не розсипалися, вводимо просту режисерську матрицю: «мета сцени – конфлікт – поворот – наслідок». Кожна група коротко прописує ці чотири позиції, обирає два символи зі свого джерела (наприклад, «вогонь» і «знак племені» для Мауглі, «ваги» і «ключ» для п’єси) і вплітає їх у дію. Після прогону відбувається «тепле рецензування» за критеріями логічності, етичної ясності та образної оригінальності. Так діти засвоюють, що сміливий синтез спирається на чіткий каркас. Матриця стає універсальним інструментом для наступних постановок.

Завершальний етап – рефлексія «режисерського задуму», яка переводить пережите в усвідомлені інструменти. Кожна трупа коротко захищає свій варіант: чому обрали таке світло, які мізансцени підкреслили кульмінацію, який меседж хотіли донести й як це корелює з текстом казки. Однокласники ставлять питання як журі фестивалю й пропонують точкові покращення. Учні записують у «щоденник постановника» два прийоми, які спрацювали, і один, який варто переробити. У перспективі це прямо підвищує рівень їхнього письма, уяви й уміння аргументувати творчі рішення.

Таким чином, інсценізація казок – це не просто «гра в театр», а технологія активного засвоєння змісту через дію, звук, пластичний малюнок і свідомий вибір. Етюди за «Заячим салом», пластично-звукова робота з «Мауглі йде до людей», ярмаркова «Лисичка-комерсантка», форум-театр за п’єсою «Обережно, Незнайомець!» та крос-сцени з братами-сіроманцями створюють цілісне поле для креативного експериментування. Дитина тут не переказує, а моделює, не відтворює, а обирає й обґрунтовує. Саме така педагогічна архітектура робить казку живою лабораторією уяви, етики й комунікації молодших школярів.

5) Інтеграція казки в навчальну діяльність

Для того щоб казка дійсно стала інструментом формування творчого мислення, інтеграція в навчальну діяльність має бути системною і цілеспрямованою, а не епізодичною. Учитель заздалегідь укладає «карту інтеграції» для класу, де зазначає, як сюжети «Мауглі йде до людей», «Лисичка-

комерсантка», української народної «Заяче сало», хорватської «Дев’ять братів-сіроманців» та п’єси-казки Світлани Конощук «Обережно, Незнайомець!» працюватимуть у мовно-літературному блоці, математиці, природознавстві, громадянській освіті та мистецтві. Кожен предмет отримує чіткі завдання: мовні, когнітивні, етичні й творчі, щоб одна й та сама казка відкривалася різними інструментами. Учні бачать, що казка – не «один урок читання», а «узгоджена система» дослідження світу. Саме така цілісність формує довготривалу мотивацію й гнучкість мислення молодших школярів.

Інтеграція з мовно-літературною галуззю починається з лексико-стилістичних вправ, які перетворюють мову на лабораторію смислів. На матеріалі «Мауглі йде до людей» учні відшукують епітети й порівняння, що творять атмосферу джунглів, і пробують точні заміни: як зміниться настрій, якщо «тихий шепіт листя» перефразувати як «неспокійний шелест» чи «урочистий гомін»? Діти порівнюють ефект і пояснюють, чому одна лексична деталь посилює тривогу, а інша – додає піднесення. У «Лисичці-комерсантці» школярі виділяють мовні маркери хитрості, пропозиції та відмови, а потім переформульовують їх у ввічливі «ділові формули» («пропоную чесний обмін», «домовмося про рівнозначну заміну»). Так літературна казка стає тренажером мовної гнучкості, а мова – головним інструментом конструювання образів і ситуацій.

Другий мовно-літературний пласт – робота з композицією та письмом, коли текст казки стає взірцем і водночас «будівельним майданчиком». Учні будують «скелет оповідання» для власної міні-історії за зразком «Заячого сала»: експозиція – випробування – хід героя – наслідок – мораль. Вони виписують три версії заголовків і обирають той, що точніше «націлює» читача на конфлікт. За «Лисичкою-комерсанткою» складають міні-діалоги, у яких відразу видно різницю між маніпуляцією та чесною аргументацією. На фіналі кожна дитина редагує текст однокласника за простою рубрикою: ясність думки, сила дієслів, доречність образу – і коротко пояснює свої правки. Такий цикл перетворює читання на продуктивне письмо.

У математиці казка допомагає моделювати ситуації вибору й рахувати наслідки. За мотивами «Дев’яти братів-сіроманців» діти розв’язують комбінаторні задачі: скількома способами можна розподілити ролі під час виконання трьох завдань, якщо брати мають різні сильні сторони; як обрати найкоротший маршрут між «випробуваннями», щоб зекономити час і сили? Учитель пропонує побудувати граф із «вузлами-випробуваннями» та ребрами-«дорогами», після чого учні пошуком оптимального шляху доводять ефективність плану. У «Лисичці-комерсантці» математика входить через чесний обмін: задачі на решту, пропорції, знижки й «вигідність» угоди. Так абстракції оживають, бо пов’язані з конкретними сюжетами та рішеннями героїв.

Для закріплення математичного мислення вводиться рольова вправа «Ринок чесних угод» за мотивами «Лисички-комерсантки». Одна група – продавці, друга – покупці, третя – «громадська рада» з правилами прозорості торгу. Кожна угода супроводжується коротким розрахунком у табличці: початкова ціна, умови обміну, «вартість» помилки, запропонована знижка. Діти швидко бачать, як арифметика допомагає уникнути маніпуляції і знайти взаємовигідне рішення. Після раунду торгів клас обговорює, які математичні кроки виявилися найпереконливішими, і переносить ці знахідки у власні письмові або театралізовані сцени.

У межах природничої галузі (на уроці «Я досліджую світ») казки Кіплінга стають містком до розуміння екосистем. Клас створює велику «карту джунглів Мауглі»: на ній позначаються джерела води, місця полювання, «доріжки» безпечного пересування, а поруч – ланцюжки живлення та «права» мешканців. Учні формулюють власні «закони джунглів», що підтримують баланс, і в міні-маніфестах від імені тварин пояснюють, чому той чи інший закон важливий. Вони помічають, як від зміни одного параметра (скажімо, зникнення водопою) змінюються маршрути та звички інших істот. Так поєднуються наукове моделювання та творча аргументація, виникає глибоке розуміння взаємозалежностей у природі.

Другий природознавчий крок – «екологічні дилеми джунглів» із переходом

до практичної відповідальності. На прикладі епізодів із «Мауглі йде до людей» діти обговорюють, як людські дії (вогонь, шум, сміття) змінюють поведінку тварин і стабільність середовища. Кожна група готує «екологічну пам'ятку» для мешканців вигаданого селища на межі з джунглями: що можна, що заборонено, які є безпечні альтернативи. Далі учні порівнюють свої пам'ятки та роблять «спільну редакцію» – короткий кодекс співжиття. Природничі факти тут одразу отримують емоційний і моральний сенс.

У межах реалізації завдань громадянської та історичної освітньої галузі п'єса-казка «Обережно, Незнайомець!» перетворюється на навчальний кейс із реальними інструментами захисту. Учні моделюють правила безпеки в школі та поза нею, створюють плакати-нагадування, розігрують міні-ролики з «правильними» й «небезпечними» реакціями. Вони обговорюють, що таке довіра, приватність, межі особистого простору, до кого звертатися по допомогу. Паралельно клас оцінює, як мова, інтонація, дистанція й «мовчазні сигнали» впливають на ситуацію. Так інтеграція казки розвиває не лише креативність, а й відповідальність та громадянські компетентності, що безпосередньо застосовні в житті.

Образотворче мистецтво отримує потужний імпульс через «артбуки казки» – персональні або групові видання, де текст і зображення рівноправні. Команди створюють ліногравюру символу з «Заячого сала», колаж «Дорога Мауглі» з позначенням ключових виборів героя, плакат-серію «Чесний ярмарок» до «Лисички-комерсантки» з візуальними правилами прозорого торгу. Паралельно учні вивчають композицію, масштаб, ритм, контраст, пробують папір, тканину, нитки, природні матеріали. Перенесення образів у іншу «мову» – від слова до лінії й плями – тренує міжмодальну гнучкість мислення і поглиблює розуміння символів.

Інтегровані підсумкові проєкти закріплюють системність і надають сенсу кожному попередньому кроку. «Фестиваль казкових світів» передбачає, що групи презентують стенди-світи: джунглі, ліс Лисички, спільнота братів-сіроманців, шкільний двір із п'єси-казки. Кожен стенд має математичну задачу

за мотивами, міні-сцену, правила співжиття, витвір мистецтва й короткий текстовий гайд. Відвідувачі отримують «паспорт мандрівника» і збирають штампи за пройдені активності, а наприкінці голосують за «найпереконливіший закон», «найсміливішу сцену» та «найточніший плакат». Такий формат поєднує предметні знання з креативом і переводить казку зі сфери «прочитав» у сферу «створив, перевірив і презентував».

Таким чином, ефективність казки як засобу формування творчого мислення молодших школярів забезпечують: насичені інтерактивні практики, спрямований розвиток варіативності, безпечні простори самостійної творчості, інсценізація як «лабораторія рішень» та системна інтеграція казкових смислів у навчальні предмети. Приклади на основі української народної казки «Заяче сало», хорватської казки «Дев'ять братів-сіроманців», літературної казки Р. Кіплінга «Мауглі йде до людей», сучасної казки Г. Гузовської-Корицької «Лисичка-комерсантка» і п'єси-казки С. Конощук «Обережно, Незнайомець!» демонструють, як кожен сюжет може стати матеріалом для мисленнєвих експериментів, моральних рішень і креативного самовираження дітей.

Запропонована вище система педагогічних умов ефективного використання казки для розвитку творчого мислення забезпечує кероване, але водночас творче занурення учнів у художній текст. Вона поєднує розвиток уяви з дисципліною мислення, формує навички аргументації, співпраці та відповідального самовираження, опертого на логіку авторського світу. Результатом стає стійка динаміка зростання креативності й навчальної автономії, що проявляється у якості учнівських продуктів і здатності переносити літературні моделі у практичні життєві ситуації.

2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментального дослідження

Перевірка ефективності реалізації запропонованої програми здійснювалася за допомогою методів і діагностичних методик, що

використовувалися на констатувальному етапі дослідження. Для забезпечення вірогідності результатів формувального етапу експерименту у процесі вибору експериментальної та контрольної груп ми визначили такі, в яких найбільш повно знайшли відображення загальні для всієї вибірки результати, виявлені нами в ході констатувального етапу експерименту.

Експериментальну групу склали учні 4–А класу (23 дитини). У контрольну групу (КГ) увійшло 21 учень 4–Б класу того ж закладу освіти.

Робота в експериментальній групі здійснювалася з дотриманням педагогічних умов щодо змісту й організації навчально-виховної діяльності молодших школярів в контексті проблеми формування творчого мислення молодших школярів засобами казки. У контрольній групі навчання відбувалося за традиційними методами.

Для оцінки результатів формувального етапу експерименту нас, насамперед, цікавили зміни у рівнях розвитку творчого мислення молодших школярів у різних групах. Динаміку змін аналізували за допомогою тих самих методик, що використовувались на констатувальному етапі експерименту.

Аналіз отриманих даних за методикою «Незавершених речень» показує значний вплив формувального етапу експерименту на розвиток креативності учнів в експериментальній групі (ЕГ). До експерименту високий рівень креативності мали лише 15% учнів, тоді як після нього цей показник зріс удвічі – до 35%. У контрольній групі (КГ) зміни в цій категорії були мінімальними, адже кількість учнів із високим рівнем збільшилася лише на 1% (з 18% до 19%). Це свідчить про те, що запропоновані методики суттєво вплинули на розвиток креативності лише в експериментальній групі.

Подібні тенденції спостерігаються і в інших рівнях креативності, зокрема в категорії низького рівня. В експериментальній групі (ЕГ) кількість учнів із низьким рівнем креативності суттєво зменшилася –з 20% до 5%, що свідчить про ефективність застосованих методик. Це означає, що більшість учнів, які раніше мали низький рівень, змогли покращити свої показники та перейти до вищих рівнів. У контрольній групі (КГ) також зафіксовано зменшення цього показника

(з 14% до 8%), проте воно є менш вираженим (табл. 2.5, рис. 2.4.).

Таблиця 2.5 – Динаміка рівнів креативності учнів *до* та *після* експерименту

Рівні	До експерименту (%)		Після експерименту (%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	15	18	35	19
Достатній	30	30	40	33
Середній	35	38	20	40
Низький	20	14	5	8

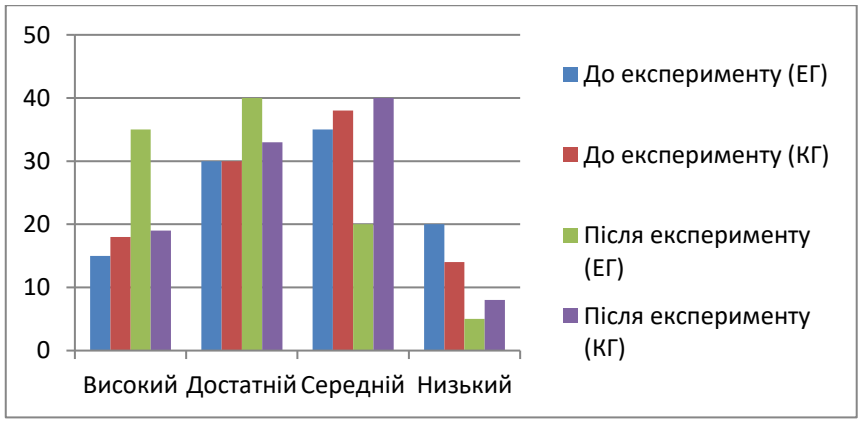

Рисунок 2.4 –Розподіл рівнів розвитку креативності серед учнів *до* та *після* експерименту

Загалом результати експерименту демонструють позитивний ефект впроваджених навчальних технологій на розвиток креативності учнів. У ЕГ спостерігається перехід значної частини учнів зі середнього та низького рівня до достатнього й високого, що підтверджує ефективність запропонованих методів. У контрольній групі також є незначні зміни, однак вони не такі виражені, що свідчить про недостатню ефективність традиційних методик навчання. Отже, застосовані в експерименті методи сприяли розвитку креативного мислення учнів та можуть бути рекомендовані для ширшого використання.

Результати дослідження образного мислення за методикою «Незакінчені малюнки» (Е. Торенс) показують значний вплив формувального етапу

експерименту на рівень його розвитку в експериментальній групі (ЕГ). Після експерименту частка учнів із високим рівнем образного мислення зросла з 12% до 32%, тоді як у контрольній групі (КГ) цей показник змінився лише з 15% до 17%. Аналогічно, кількість учнів із достатнім рівнем у ЕГ збільшилася з 28% до 42%, тоді як у КГ – лише з 33% до 38%.

Окрім зростання високого та достатнього рівнів, у ЕГ відбулося значне зменшення частки учнів із середнім і низьким рівнем. Кількість учнів із середнім рівнем образного мислення знизилася з 38% до 18%, а з низьким – з 22% до 8%, що вказує на якісний перехід до вищих рівнів. У контрольній групі, навпаки, частка учнів із середнім рівнем навіть зросла (з 35% до 40%), а кількість учнів із низьким рівнем зменшилася лише на 2% (з 17% до 5%) (табл. 2.6, рис. 2.5).

Загальний аналіз отриманих даних підтверджує, що методики, застосовані в експериментальній групі, дали значно кращий ефект порівняно з традиційними методами навчання у контрольній групі. Відчутне зростання кількості учнів із високим і достатнім рівнем образного мислення в ЕГ демонструє ефективність застосованих підходів, які активізували творче мислення та сприяли розвитку здатності до візуалізації й нестандартного підходу до вирішення завдань.

Таблиця 2.6 –Динаміка рівнів образного мислення учнів *до* та *після* експерименту

Рівні	До експерименту (%)		Після експерименту (%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	12	15	32	17
Достатній	28	33	42	38
Середній	38	35	18	40
Низький	22	17	8	5

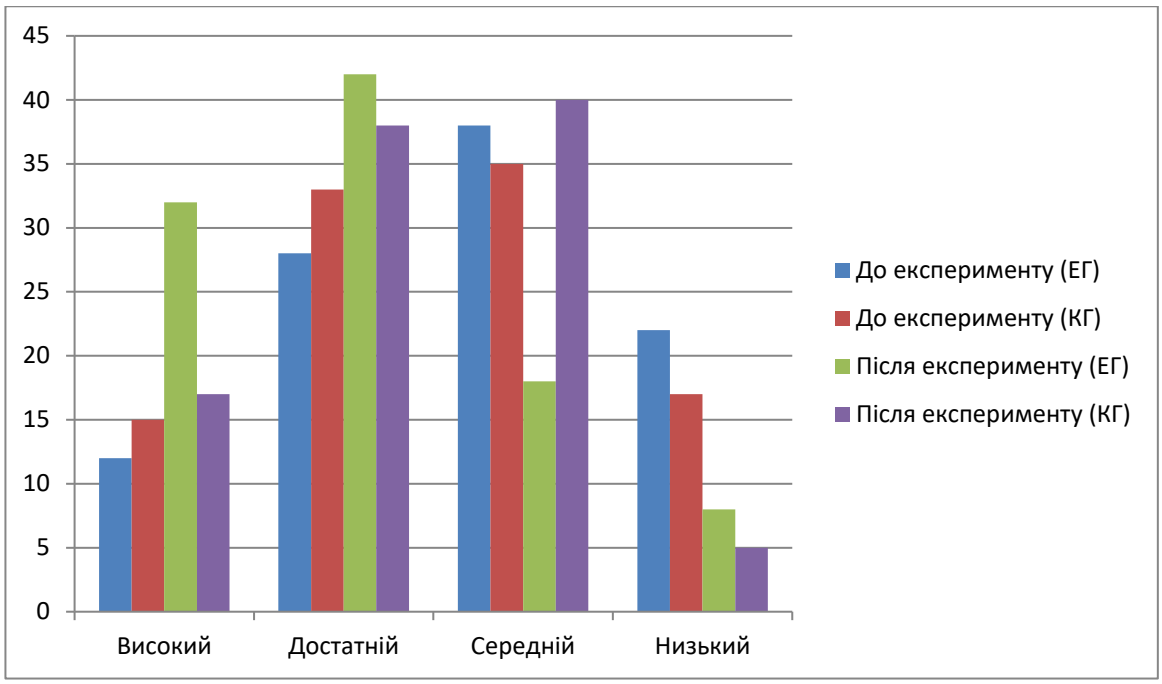

Рисунок 2.5 – Розподіл рівнів розвитку образного мислення серед учнів *до* та *після* експерименту

У контрольній групі також відбулися певні зміни, але вони не настільки значні, що свідчить про обмежену ефективність традиційних методів навчання у формуванні образного мислення. Таким чином, результати експерименту доводять доцільність використання інноваційних методик у навчальному процесі для ефективного розвитку образного мислення учнів.

Результати дослідження за методикою «Будиночки» (Л. Венгер) показують значний вплив експерименту на розвиток асоціативного мислення в експериментальній групі (ЕГ). Після застосування спеціальних методик частка учнів із високим рівнем зросла з 18% до 40%, а з достатнім рівнем–з 32% до 38%, тоді як середній рівень зменшився з 34% до 15%. Також кількість учнів із низьким рівнем знизилася з 16% до 7%, що підтверджує ефективність запропонованих методів.

У контрольній групі (КГ) зміни відбувалися повільніше, що вказує на слабкий вплив традиційних методик на розвиток асоціативного мислення. Кількість учнів із високим рівнем зросла лише на 1% (з 22% до 23%), а частка учнів із достатнім рівнем залишилася незмінною (35%), тоді як середній рівень навіть збільшився (з 30% до 34%). Зниження частки учнів із низьким рівнем було

незначним (з 13% до 8%), що є менш вираженим порівняно з експериментальною групою (табл. 2.7., рис. 2.6).

Таблиця 2.7 – Динаміка рівнів асоціативного мислення учнів *до* та *після* експерименту

Рівні	До експерименту (%)		Після експерименту (%)	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	18	22	40	23
Достатній	32	35	38	35
Середній	34	30	15	34
Низький	16	13	7	8

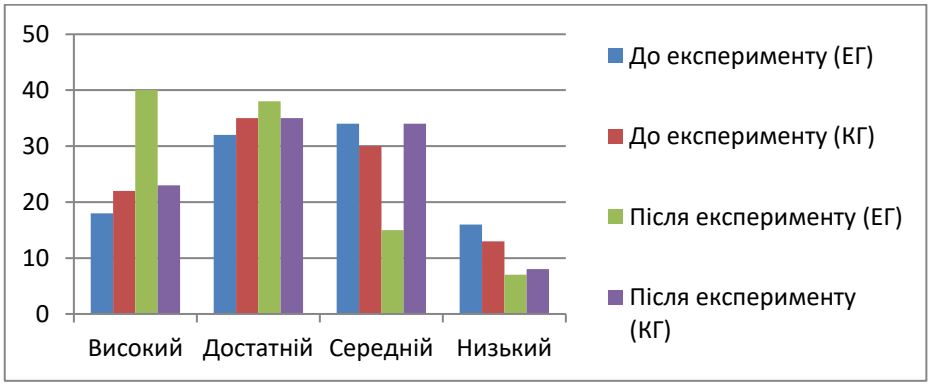

Рисунок 2.6 – Розподіл рівнів розвитку асоціативного мислення серед учнів *до* та *після* експерименту

Отримані результати підтверджують ефективність застосованих методик у ЕГ, які сприяли розвитку асоціативного мислення набагато більше, ніж традиційне навчання в КГ.

Статистичний аналіз отриманих результатів був спрямований на обробку даних, встановлення взаємозв'язку між кількісними та якісними показниками розвитку творчого мислення учнів, а також інтерпретацію отриманих змін. Дослідження базувалося на аналізі динаміки рівнів креативності, образного та асоціативного мислення, що оцінювалися за допомогою відповідних методик. Визначення ефективності експериментальної методики здійснювалося шляхом порівняння результатів у контрольній (КГ) та експериментальній (ЕГ) групах до

і після експерименту. Загальні тенденції показали, що в ЕГ відбулися значні позитивні зміни, тоді як у КГ прогрес був мінімальним.

Результати «Незавершених речень» засвідчили зростання частки учнів із високим рівнем креативності в ЕГ з 15% до 35%, тоді як у КГ цей показник зріс лише на 1% (з 18% до 19%). Одночасно в ЕГ частка учнів із низьким рівнем креативності скоротилася з 20% до 5%, що підтверджує значний вплив експериментальної методики. Аналіз даних «Незакінчених малюнків» (Е. Торенс) продемонстрував аналогічну тенденцію: у ЕГ високий рівень образного мислення після експерименту мали 32% учнів (проти 12% до експерименту), а в КГ – лише 17% (проти 15%). Методика «Будиночки» (Л. Венгер) виявила значний приріст рівня асоціативного мислення у ЕГ: кількість учнів із високим рівнем зросла з 18% до 40%, тоді як у КГ лише на 1% (з 22% до 23%).

Загалом отримані результати підтвердили, що застосована методика формування творчого мислення молодших школярів засобами казки значно покращили рівень розвитку творчого мислення учнів в експериментальній групі та можуть бути рекомендовані для подальшого впровадження у початковій школі.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було теоретично обґрунтовано сутність творчого мислення молодших школярів, що включало аналіз його характеристик, структури та механізмів розвитку. Визначено, що творче мислення є складним когнітивним процесом, що поєднує дивергентне та конвергентне мислення, здатність до генерації нових ідей, асоціативне мислення та здатність до нестандартного вирішення проблем. Дослідження наукових підходів до проблеми показало, що розвиток творчого мислення тісно пов’язаний із когнітивними, емоційними та мотиваційними чинниками, що визначають активність дитини в пізнавальній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу виявити основні особливості розвитку творчого мислення у молодшому шкільному віці. Було встановлено, що в цьому віковому періоді важливу роль відіграють уява, асоціативне мислення та здатність до експериментування. Молодші школярі демонструють природну допитливість і схильність до нестандартного бачення ситуацій, що створює сприятливі умови для розвитку їхнього креативного потенціалу. Проте традиційні методи навчання не завжди враховують ці особливості, що може обмежувати можливості дітей у творчій діяльності.

Визначено, що ефективним засобом розвитку творчого мислення є використання казки, яка сприяє формуванню асоціативного мислення, уяви, критичного аналізу та гнучкості розумової діяльності. Казковий сюжет створює ситуацію, що вимагає від дитини пошуку нових рішень, прогнозування подій та творчої трансформації змісту. Взаємодія з казкою допомагає дітям моделювати різні варіанти розвитку подій, оцінювати наслідки вибору персонажів та самостійно генерувати альтернативні рішення. Це сприяє розвитку когнітивної гнучкості та здатності до адаптації у нестандартних ситуаціях.

У процесі експериментального дослідження було визначено педагогічні умови ефективного використання казки для формування творчого мислення

молодших школярів. До таких умов віднесено використання інтерактивного читання, творчої трансформації казкових сюжетів, застосування казкотерапії та театралізації казкових історій. Було доведено, що методи інтерактивного читання сприяють розвитку критичного мислення та аналітичних навичок, а театралізація дозволяє дітям краще зрозуміти зміст тексту, емоційно включитися у процес та розвинути мовленнєву активність.

Під час експериментального дослідження було проведено констатувальний, формувальний та контрольний етапи, що дозволили оцінити рівень розвитку творчого мислення у дітей на початку та наприкінці експерименту. Констатувальний етап показав, що більшість учнів мали середній або низький рівень розвитку творчого мислення. Це вказувало на необхідність впровадження спеціально розроблених педагогічних методик, спрямованих на стимулювання уяви, асоціативного мислення та здатності до нестандартного вирішення завдань.

Формувальний етап експерименту передбачав упровадження методів, що базувалися на активному використанні казкових сюжетів, моделюванні альтернативних варіантів розвитку подій, створенні власних казок та їх інсценізації. Завдяки цьому в учнів значно покращилися навички комбінування ідей, прогнозування ситуацій та творчого експериментування. Результати показали, що використання казки сприяє розвитку не лише вербальної творчості, а й образного мислення, уяви та креативної активності.

Контрольний етап експерименту підтвердив ефективність застосованих методик, оскільки в експериментальній групі було зафіксовано значне підвищення рівня творчого мислення. Порівняльний аналіз даних контрольної та експериментальної груп продемонстрував, що учні, які брали участь у спеціально розробленій програмі, значно покращили показники дивергентного мислення, здатності до пошуку нових рішень та створення власних творчих ідей. Кількість учнів із високим рівнем розвитку творчого мислення збільшилася, а число дітей із низьким рівнем значно скоротилося.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що

використання казки в освітньому процесі є дієвим засобом формування творчого мислення молодших школярів. Важливо не лише знайомити дітей із казковими сюжетами, а й залучати їх до активної взаємодії з текстом, створення власних історій та аналізу можливих варіантів розвитку подій. Це сприяє розвитку креативних здібностей, критичного мислення та здатності до самостійного вирішення навчальних завдань.

Практичне значення дослідження полягає у розробці методичних рекомендацій щодо використання казки для розвитку творчого мислення молодших школярів. Запропоновані підходи можуть бути впроваджені у практику початкової школи, у позакласну роботу, гурткову діяльність та програми додаткової освіти. Це сприятиме формуванню в учнів позитивного ставлення до творчості, розвитку їхньої здатності до пошуку нових ідей та нестандартних рішень.

Отже, проведене дослідження підтвердило гіпотезу про те, що казка є ефективним засобом формування творчого мислення молодших школярів. Використання інтерактивних методів роботи з казковими сюжетами, творчих завдань та театралізації сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку емоційної чутливості та когнітивної гнучкості учнів. Це дозволяє зробити висновок, що подальші дослідження у цій сфері можуть бути спрямовані на вдосконалення методик використання казки у навчальному процесі.

Перспективи подальших досліджень можуть полягати у розширенні спектра інтерактивних методів, що сприяють розвитку творчого мислення, а також у розробці комплексних програм, спрямованих на всебічний розвиток креативного потенціалу учнів. Це дозволить створити ефективну систему роботи, що відповідатиме сучасним освітнім стандартам та сприятиме формуванню творчої особистості молодших школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алхімова Д. О. Формування творчої особистості молодших школярів на уроках розвитку зв'язного мовлення в 3 класі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова.* 2020. №4. С. 10-12.

2. Андрієвська В. М. Формування творчих умінь. *Науковий вісник Чернігівського національного педагогічного університету.* 2015. Вип. 129. С. 13-17.

3. Артемова Л .В. Театр і гра. Київ: Томіріс, 2002. 345 с.

4. Бех І. Д. Виховання особистості: підручник. Київ : Либідь, 2008. 848 с.

5. Будій Н. М. Психологічні аспекти творчих здібностей особистості. Київ : Наукова думка, 2017. 248 с.

6. Гнатюк В. Є. Ігрові технології як засіб формування позитивної мотивації учіння молодших школярів. *Науковий часопис Національного педагогіч-ного університету імені М.П. Драгоманов*а. 2019. №10. С. 44-46.

7. Гнатюк О .В. Формування мотивації учіння школярів на уроках в сучасній початковій школі. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2017. №4. С. 10-12.

8. Гончаренко О. Ю. Творчі здібності як чинник особистісного зростання молодших школярів. *Психолого-педагогічні аспекти творчості.* 2022. №5. С. 77-85.

9. Гончарук С. П. Інноваційні технології розвитку творчих здібностей у початковій школі. *Освітологічний дискурс.* 2021. №7. С. 56-61.

10. Гончарук Т. Роль казки у розвитку творчого мислення дітей дошкільного віку. *Психолого-педагогічні аспекти розвитку особистості.* 2018. №2. С. 45-50.

11. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою

Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: https://zakon. rada/gov.ua/Lavs/show/87-2018 (дата звернення 10.01.2025)

12. Дорошенко І. С. Використання інтерактивних методів навчання для розвитку творчого потенціалу учнів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2021. №10. С.50-53.

13. Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: Проблеми, пошуки, перспективи: моногр.* Київ: Віпол, 2000. 636 с.

14. Іваненко Н. В. Арт-педагогіка як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2021. №9. С. 33-47.

15. Іващенко Л. М. Креативний потенціал особистості: структура та розвиток. Київ: Педагогічна думка, 2018. 284 с.

16. Киричок А. П., Киричок Т. Ю. Педагогічна компетентність викладача. Впровадження інноваційних методів навчання у практичну діяльність викладача закладу вищої освіти. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 57 с.

17. Киричок В. М. Розвиток творчого мислення молодших школярів у процесі навчання математики. *Педагогічний дискурс.* 2019. Вип. 15. С. 123-127.

18. Клименко І. В. Теоретичні аспекти розвитку творчих здібностей молодших школярів у навчальній діяльності. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2020. №8. С. 121-129.

19. Кононко О. Л. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі». Київ: МОН України, 2012.

20. Концепція «Нова українська школа».URL.: https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf

21. Коркішко О. Казкотерапія як метод розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку. *Інноваційні технології в освіті.* 2019. №3. С. 112-118.

22. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток

особистос-ті. Київ: Радянська школа. 1989. 608 с.

23. Кульчицька О. І. Діагностика рівня розвитку творчих здібностей. *Обдарована дитина.* 2015. №1. С.42-44.

24. Латиш Н. М. Розвиток конструктивного мислення молодших школярів. *Наука і освіта.* 2012. №9. С. 155-159.

25. Левченко Н. В. Використання інтерактивних технологій у розвитку творчого мислення молодших школярів. *Педагогічні науки: теорія та практика.* 2015. №6. С. 123-128.

26. Литвиненко П. М. Розвиток творчого мислення у дітей засобами інтерактивних методик. *Наукові записки НаУКМА.* 2020. №11. С. 27-31.

27. Лоюк О. В. Психолого-педагогічні умови розвитку творчого мислення молодших школярів. *Європейський енциклопедичний журнал.* 2015. №3. С. 220-225.

28. Маленко О. О. Креативність як вияв оригінального, нестандартного мислення. *Рідна школа.* 2014. №6. С. 84-85.

29. Матюшкін О. М. Феномен творчої обдарованості: психологічні аспекти. Київ : Педагогічна думка, 2008. 278 с.

30. Моляко В. О. Функціонування творчого мислення в умовах інформаційної невизначеності: монографія / В .О. Моляко, Ю. А. Гулько, Н. А. Ваганова [та ін.]; за ред. В. О. Моляко. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024. 204 с.

31. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Голос України*. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10-22.

32. Рижньова Є. Ю. Розвиток пізнавального інтересу у молодших школярів засобами інтерактивних технологій навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* 2017. №4. С. 10-15.

33. Савенков О. І. Інноваційна технологія «Дитяче дослідження». Луганськ: Лабораторія дидактичних технологій, 2005. 256 с.

34. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2012.

368 с.

35. Синиця І. Використання народної казки у формуванні творчого потенціалу дитини. *Народна творчість та етнографія.* 2020. №5. С. 33-38.

36. Ткачук І. О. Методи розвитку творчої уяви молодших школярів у навчальному процесі. *Молодий вчений.* 2021. №6. С. 54-58.

37. Трофімова Г. Казка як засіб розвитку творчої уяви у дітей. *Педагогічний дискурс.* 2017. №22. С. 89-93.

38. Фесюкова Л. Гармонізація дивергентного та конвергентного мислення як чинник розвитку креативності особистості. *Психологічні перспективи.* 2023. №5. С. 45-53.

39. Чорна К. Методика використання казок для розвитку креативного мислення школярів. *Освітній простір: педагогіка та психологія.* 2021. №4. С. 56-61.

40. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. New York: McGraw-Hill, 1967. 538 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Незавершених речень»

Мета: визначити рівень розвитку креативного мислення молодших школярів, їхню здатність генерувати оригінальні ідеї, проявляти гнучкість мислення та асоціативність. Методика дозволяє оцінити, наскільки дитина здатна створювати нестандартні рішення, використовувати нестереотипні підходи та розвивати сюжетні лінії, що є важливим показником розвитку творчого мислення.

Опис методики: учням пропонується серія незавершених речень, які вони повинні доповнити самостійно. Головна умова – дитина має завершити речення так, як вона вважає за потрібне, не обмежуючи себе стандартними відповідями. Учитель або дослідник надає учням картки або зачитує речення вголос, після чого школярі записують або озвучують свої варіанти завершення.

Перелік незавершених речень для тестування:

1. Якби я міг літати, то…
2. Одного дня я прокинувся і зрозумів, що можу розмовляти з…
3. Якби дерева могли говорити, вони б розповіли…
4. Я придумав новий вид транспорту, і він…
5. Якби я знайшов чарівний олівець, я б…
6. Одного дня я побачив у небі…
7. Якби всі люди на Землі стали невидимими, то…
8. Я потрапив у майбутнє і там…
9. Якби у мене була суперсила, я б…
10. Одного дня всі тварини почали говорити, і…

11.Якби я винайшов машину часу, я б…

12.Я зустрів невидимого друга, який…

13.Мій будинок одного дня перетворився на…

14.Якби у мене був друг-робот, ми б разом…

15.Якби в мене був чарівний ключ, я б відкрив…

16.Одного разу я знайшов вхід у таємний світ, і там…

17.Якби я став казковим героєм, я б…

18.Я винайшов новий вид їжі, яка може…

19.Якби я міг створювати власні закони для всіх, то…

20.Якби мої малюнки оживали, то…

21.Я отримав можливість спілкуватися з тваринами, і вони розповіли мені…

22.Я знайшов старовинну карту, яка…

23.Мій стілець почав говорити і сказав…

24.Я створив свій власний маленький світ, де…

25.Я раптом опинився в казці, і…

Оцінювання рівня креативності здійснюється за кількома критеріями. Загальна кількість балів за кожне речення може становити від 0 до 6 балів, залежно від рівня оригінальності, гнучкості мислення та розгорнутості відповіді.

Критерії оцінювання

1. *Оригінальність* – враховується ступінь нестандартності відповіді. Якщо відповідь є передбачуваною та шаблонною, вона отримує мінімальну кількість балів. Чим більш унікальне та несподіване мислення демонструє дитина, тим вища оцінка.

- 0 балів – відповідь відсутня або просто повторює початкове формулюван-ня.
- 1 бал – відповідь є очевидною, шаблонною, типовою для більшості дітей.
- 2 бали – відповідь містить деякі оригінальні деталі, але все ще базується на загальноприйнятих уявленнях.

- 3 бали – відповідь унікальна, нестандартна, містить несподівані елементи.

2. *Гнучкість мислення* – оцінюється здатність дитини змінювати напрям думок, шукати різні варіанти відповіді та комбінувати різні аспекти.

- 0 балів – відповідь повторює стандартні моделі мислення.
- 1 бал – відповідь містить узагальнення, але без розширеного підходу.
- 2 бали – у відповіді є спроба нестандартного поєднання ідей.
- 3 бали – відповідь містить складні комбінації різних ідей, оригінальні логічні переходи.

3. *Креативність* – здатність до вигадування нових зв'язків між подіями та явищами.

- 0 балів – відповідь коротка, без пояснень (наприклад, «Я б літав»).
- 1 бал – відповідь складається з одного-двох слів або простої фрази.
- 2 бали – відповідь містить пояснення або розширений варіант фрази.
- 3 бали – відповідь добре розгорнута, містить обґрунтування та додаткові деталі.

Підрахунок загального бала

За кожне речення дитина може отримати від 0 до 6 балів (сума трьох критеріїв).

Якщо використовується 10 речень, максимальна сума балів становить 60 балів.

Якщо використовується 20 речень, максимальна сума балів становить 120 балів.

Після оцінювання всіх відповідей підраховується загальна сума набраних балів, яка дозволяє визначити рівень розвитку креативного мислення.

Рівні розвитку креативного мислення

1. Високий рівень

- Від 45 до 60 балів (при 10 реченнях).
- Від 90 до 120 балів (при 20 реченнях).

- Дитина демонструє високу оригінальність, нестандартний підхід, детальні та розгорнуті відповіді.

2. *Достатній рівень*

- Від 30 до 44 балів (при 10 реченнях).
- Від 60 до 89 балів (при 20 реченнях).
- Дитина виявляє креативний потенціал, але відповіді частково шаблонні.

3. *Середній рівень*

- Від 15 до 29 балів (при 10 реченнях).
- Від 30 до 59 балів (при 20 реченнях).
- Відповіді містять переважно стандартні фрази, відсутня глибока оригінальність.

4. *Низький рівень*

- Від 0 до 14 балів (при 10 реченнях).
- Від 0 до 29 балів (при 20 реченнях).
- Дитина використовує типові вислови, відповіді короткі, без творчого підходу.

Додаток Б

Методика «Незакінчені малюнки» (Е. Торенс)

Мета: оцінити рівень розвитку образного та просторового мислення, вміння дітей використовувати власну уяву для створення малюнків на основі заданих графічних елементів. Методика дозволяє виявити здатність дитини до комбінування деталей, розвитку композиційного бачення, асоціативного мислення та креативного використання графічного матеріалу.

Опис методики: учням пропонуються неповні графічні фігури, які можуть складатися з випадково розташованих ліній, точок, частин геометричних форм або абстрактних елементів. Завдання школярів – домалювати ці фігури так, щоб утворився завершений малюнок.

Кожен учасник тесту отримує однаковий набір початкових елементів, але кінцевий результат залежить виключно від творчої інтерпретації дитини. Деякі діти можуть трансформувати набір елементів у предмети, тварин, людей, пейзажі або фантастичні образи, тоді як інші відтворюють стандартні форми без прояву креативності.

Критерії оцінювання:

1. *Візуалізація* – здатність використовувати графічні елементи для створення логічного та цілісного зображення.

- Чи відповідає завершений малюнок композиційній ідеї?
- Наскільки вдало використані вихідні графічні елементи у новому образі?
- Чи продемонстрована здатність до просторового мислення?

2. *Комбінаторика* – уміння об'єднувати окремі елементи в єдиний образ.

- Чи поєднані початкові графічні елементи у складніший малюнок?
- Чи використовує дитина нові деталі для зв'язку між вихідними фігурами?
- Чи розвинена здатність змінювати форму та зміст графічних елементів?

3. *Деталізація* – рівень опрацювання дрібних елементів у малюнку.

- Чи додані до малюнка дрібні деталі (тіні, текстури, вирази обличчя, особливості середовища)?
- Чи використані декоративні елементи або цікаві композиційні рішення?
- Чи демонструє дитина увагу до дрібниць, що роблять малюнок унікаль-ним?

Оцінювання результатів у балах:

Кожен критерій оцінюється за шкалою від 0 до 3 балів, а загальна оцінка за малюнок може становити від 0 до 9 балів.

1. Візуалізація:

- 0 балів – Відсутній цілісний образ, дитина не змогла завершити малюнок.
- 1 бал – Зображення є спрощеним, використані лише основні елементи.

- 2 бали – Відчутна спроба перетворити графічні елементи у новий образ, але без розгорнутої композиції.
- 3 бали – Малюнок логічний, гармонійний, містить цікаву ідею.

2. Комбінаторика:

- 0 балів – Початкові елементи залишаються без змін або просто з'єднані випадковими лініями.
- 1 бал – Є спроба додати нові деталі, але їх мало.
- 2 бали – Вихідні елементи органічно поєднані, створюється новий образ.
- 3 бали – Дитина змогла перетворити фігури у складний образ, розширила контекст.

3. Деталізація:

- 0 балів – Відсутні додаткові елементи, зображення мінімальне.
- 1 бал – Додано лише деякі деталі, але вони не впливають на загальну композицію.
- 2 бали – Присутні цікаві елементи, що роблять малюнок виразнішим.
- 3 бали – Малюнок ретельно деталізований, містить візуальний зміст.

Максимальна оцінка – 9 балів за один малюнок.

Рівні розвитку образного та просторового мислення за загальним балом:

1. Високий рівень (7–9 балів)

- Дитина створює унікальний, складний образ, додає багато деталей.
- Використовує вихідні елементи несподіваним чином, демонструє нестандартне поєднання форм.
- Малюнок гармонійний, добре опрацьований, містить розгорнуту композицію.

2. Достатній рівень (4–6 балів)

- Малюнок має логічну структуру, але використовує стандартні образи.

- Вихідні елементи поєднані добре, але немає особливої оригінальності.
- Присутні деякі додаткові деталі, але вони не є ключовими для композиції.

3. Середній рівень (2–3 бали)

- Використані лише базові елементи, малюнок простий.
- Відсутні складні деталі та незвичні поєднання.
- Зображення схоже на шаблонний малюнок, типовий для більшості дітей.

4. Низький рівень (0–1 бал)

- Дитина не додає нових деталей або просто копіює вихідні лінії без змін.
- Відсутні спроби створення завершеного образу.
- Малюнок не містить вираженої ідеї або залишається незавершеним.

Додаток В

Методика «Будиночки» (Л. Венгер)

Мета: дослідити рівень розвитку асоціативного мислення у дітей молодшого шкільного віку, визначити їхню здатність встановлювати логічні зв’язки між предметами та явищами, а також оцінити гнучкість мислення та вміння обґрунтовувати свої рішення.

Опис методики: дітям пропонують набір будиночків, які розташовані в різних середовищах (наприклад, у лісі, в горах, на дереві, під водою, у місті, в пустелі, у чарівному світі тощо).

Вони повинні розподілити ці будиночки між казковими персонажами та пояснити свій вибір.

Наприклад, їм можуть запропонувати визначити:

- Кому належить будиночок у лісі?
- Хто міг би жити в хатинці на дереві?
- Хто мешкає у будиночку на високій гірській вершині?
- Який персонаж міг би жити у підводному будиночку?
- Хто міг би оселитися в хатинці серед пустелі?
- Який персонаж міг би жити у чарівному будиночку серед магічного світу?

Учні не лише розподіляють будиночки між персонажами, а й пояснюють, чому обрали саме таке рішення. Це дозволяє оцінити їхню здатність до логічного мислення, аналізу властивостей середовища та творчого підходу до завдання.

Критерії оцінювання:

1. *Логічність* – наскільки дитина обґрунтовує свій вибір, чи пояснення мають сенс та узгодженість.
   - Чи пов’язане рішення дитини з реальними властивостями середовища (наприклад, у крижаному замку живе Снігова королева, а в будиночку на дереві – лісовий ельф)?
   - Чи пояснення містять логічні міркування?
2. *Варіативність* – здатність пропонувати кілька можливих варіантів відповідей.
   - Чи може дитина знайти декілька персонажів для одного будиночка?
   - Чи розглядає альтернативні варіанти, використовуючи різні властивості будинків та героїв?
3. *Творчий підхід* – використання нестандартних асоціацій, нових ідей, фантастичних або незвичних пояснень.
   - Чи пропонує дитина унікальні варіанти зв’язків між персонажами та середовищем?

- Чи використовує метафори, асоціації або власні оригінальні пояснення?

Оцінювання результатів у балах*:*

Кожен критерій оцінюється за шкалою від 0 до 3 балів, а загальна оцінка за виконане завдання може становити від 0 до 9 балів.

1. Логічність:

- 0 балів – Відповідь відсутня або нелогічна.
- 1 бал – Дитина правильно розподілила будиночки, але не змогла пояснити свій вибір.
- 2 бали – Відповідь містить логічне пояснення, але без глибокого аналізу.
- 3 бали – Відповідь добре обґрунтована, містить зв’язки з казковими або реальними характеристиками.

2. Варіативність:

- 0 балів – Дитина дає лише один варіант без альтернатив.
- 1 бал – Пропонується один варіант, але він відповідає логіці.
- 2 бали – Дитина пропонує кілька варіантів, але вони доволі традиційні.
- 3 бали – Дитина пропонує різні оригінальні варіанти для одного будиночка.

3. Творчий підхід:

- 0 балів – Відповідь не містить нестандартних рішень, дитина просто копіює стандартні знання.
- 1 бал – Присутня мінімальна креативність, але відповіді доволі прості.
- 2 бали – Відповідь містить цікаві ідеї, нестандартні зв’язки.
- 3 бали – Дитина використовує оригінальні пояснення, метафори або створює нові казкові образи.

Максимальна оцінка за завдання – 9 балів.

Рівні розвитку асоціативного мислення за загальним балом:

1. *Високий рівень (7–9 балів)*

- Дитина легко встановлює зв’язки між персонажами та середовищем,
- Відповіді містять цікаві, нестандартні ідеї,
- Дитина пропонує кілька варіантів для кожного будиночка,
- Відповіді добре аргументовані, містять творчі елементи.

2. *Достатній рівень (4–6 балів)*

- Відповіді логічні, але доволі передбачувані.
- Дитина здебільшого використовує традиційні асоціації.
- Пропонується кілька варіантів, але вони не завжди оригінальні.

3. *Середній рівень (2–3 бали)*

- Відповіді поверхневі, логіка є, але аналіз мінімальний.
- Дитина використовує лише очевидні зв’язки (наприклад, хатинка у лісі – для ведмедя).

4. *Низький рівень (0–1 бал)*

- Дитина не може пояснити свій вибір.
- Відповіді хаотичні або випадкові.
- Відсутні творчі елементи та логічні зв’язки.